

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Γ. ΜΑΓΟΥΛΑ, δ.φ.
Βοηθού του Γλωσσολογικού Σπουδαστηρίου

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ

Τὸ παρὸν ἄρθρον γράφεται ἐξ ἀφορμῆς κυρίως τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ Λευκαδίτικα. Ἑτυμολογικὸν καὶ ἐρμηνευτικὸν λεξιλόγιον τῶν γλωσσικῶν ιδιωμάτων τῆς νήσου Λευκάδος» (Ἰωάννινα 1970) βιβλίου τοῦ εἰσαγγελέως ἐφετῶν κ. Χριστοφ. Γ. Λάζαρη, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ συμβάλῃ, κατὰ τὸ δυνατὸν, εἰς τὴν ὀρθὴν ἐτυμολόγησιν ἐνίων λέξεων.

Εἰς τὴν ἐκ διακοσίων καὶ πλέον σελίδων ἐργασίαν του — περατωθεῖσαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1961, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς — ὁ σ. ἔχει ἐπιχειρήσει νὰ συγκεντρώσῃ καὶ νὰ ἐτυμολογήσῃ τὸ λεξιλόγιον τῆς ἰδιαίτερας του πατρίδος Λευκάδος, ὅπου ὁμιλεῖται ἕν ἐκ τῶν ἐπτανησιακῶν ιδιωμάτων. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ συλλογὴ τοιοῦτου ὕλικου γίνεται πολλάκις ἀπὸ πρόσωπα μὴ ἔχοντα στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν γλωσσολογίαν. Ἄν ἡ ἐρασιτεχνικὴ αὐτὴ ἐρευνα τῆς γλώσσης παρουσιάξῃ, ὡς εἶναι φυσικόν, ἐλλείψεις καὶ σφάλματα, πρέπει ἐν τούτοις ν' ἀναγνωρισθῇ ὅτι ἐργασίαι αὐτοῦ τοῦ εἶδους παρέχουν σημαντικὰς ὑπηρεσίας εἰς τοὺς εἰδικούς, ἐφόσον μάλιστα τὸ Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ἀκαδημίας βραδύνει νὰ ὁλοκληρωθῇ, ὑπάρχει δὲ φόβος μέρος τοῦ ιδιοματικῶν λεξιλογίου τῆς χώρας μας ν' ἀπολεσθῇ μὲ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς νεοελληνικῆς κοινῆς, πρὶν καταγραφῇ κατὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπον. Ἡ παροῦσα συλλογὴ ἀποτελεῖ, ἐπομένως, εὐπρόσδεκτον προσφορὰν εἰς τὴν λεξιλογικὴν ἐρευναν τῶν νεοελληνικῶν ιδιωμάτων καὶ ἐιδικώτερον τῶν ἐπτανησιακῶν.

Τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν λεξιλόγιον περιλαμβάνει κατὰ τὸν σ. ὄχι μόνον λέξεις χρησιμοποιουμένας ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς τὴν νῆσον ἀλλὰ καὶ πεπαλαιωμένας, ἀπαντώντας εἰς διάφορα ἔγγραφα (λέξεις ἀρχαιακάς, ὅπως τὰς ἀποκαλεῖ ὁ ἴδιος). Μεταξὺ τῶν ἀναγραφομένων λέξεων ὑπάρχουν ὠρισμένοι ἐν χρήσει καὶ εἰς ἄλλας περιοχὰς ἢ εἰς τὴν κοινὴν (π.χ. *ἀγναντεύω*), διότι ὁ σ. δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ ἐρευνήσῃ δι' ἐκάστην λέξιν ἐάν χρησιμοποιεῖται καὶ ἀλλαχοῦ. Νομίζω μάλιστα ὅτι θὰ ἦτο καλὺτερον νὰ περιλαμβάνουν τὰ ἐκτενῆ λεξιλόγια τῶν ιδιωμάτων καὶ λέξεις πανελληνίως γνωστάς, ὅπως ἐπραξεν μέχρις ἐνὸς σημείου ὁ κ. Λάζαρης, ὥστε νὰ παρέχεται πλήρης ὅσον

τὸ δυνατόν ἢ εἰκὼν τοῦ λεξιλογικοῦ θησαυροῦ ἐκάστης περιοχῆς. Ἴσως εἰς φόβον τοῦ σ. νὰ μὴ ὑπερφορτώσῃ τὸ λεξιλόγιόν του μέ λέξεις ἀπαντώσας πιθανῶς καὶ εἰς ἄλλας περιοχὰς ὀφείλεται τὸ γεγονός ὅτι δὲν ἀναφέρει ὠρισμένας χαρακτηριστικὰς λέξεις καὶ σημασίας λέξεων τοῦ λευκαδικοῦ ιδιώματος, ὅπως λ.χ. *σέχλα* 'ἡδία' εὐρῶς' καὶ *σεχλιάζω* 'εὐρωτιῶ'¹.

Ἐπειδὴ ἡ οἰκογένειά μου, καταγομένη ἐκ Κεφαλληνίας, μεταχειρίζεται τὰς λέξεις *σίχλα*, *σιχλιάζω*, ἐνόμιζον μέχρι πρό τιнос ὅτι ἦσαν πανελληνίου χρήσεως, ὅπερ δὲν εἶναι ἀληθές. Τελευταίως ἐπληροφορήθην ὅτι αὗται εἶναι καὶ λευκαδικαί. Ἐξ ἄλλου ὁ Ἰω. Ν. Σταματέλος (Σύλλαβος τῶν κυριωτέρων ιδιωτισμῶν τῆς Λευκαδικῆς διαλέκτου, Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Φιλολογικὸς Σύλλογος Η', 1874, σσ. 364-428) ἀναφέρει τὸ *σέχλα* 'δυσωδία, ἡδία' (σ. 379), ἐνῶ ὁ Δ. Η. Οἰκονομίδης (Lautlehre des Pontischen, σ. 48, σημ. 2) συνδέει τὴν λέξιν πρὸς τὰ ποντιακὰ *σάχλα* 'βλέννα', *σάφλα* 'σίελος' (κατὰ τὸν Ἀνθ. Α. Παπαδόπουλον, Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ποντικῆς διαλέκτου, τὸ *σάφλα*/*σάφλα*² σημαίνει καὶ 'πῶγμα ἡδέες'), τὰ ὅποια συνάπτει ἀπιθάνως — πλὴν, ἐννοεῖται, τῆς ἐννοίας — πρὸς τὸ λατινικὸν *salina* (πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, Γραμματικὴ τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου τοῦ Πόντου, σσ. 92 [ἀρ. 12], 94, 107 καὶ Παπαδόπουλον, αὐτόθι).

Νομίζω ὅτι δὲν θὰ ἦτο ἄσκοπον νὰ ἐπιχειρηθῇ ἐδῶ ἡ ἐτυμολόγησις τῶν λέξεων τούτων. Φαίνεται ὅτι πρέπει νὰ συνδεθοῦν πρὸς τὸ κοινὸν *σάχλα* ἐκ τοῦ *σαχλός*, ὅπερ κατὰ τὸν Γ. Χατζιδάκιν ἐκ τοῦ *σαφλός* < *σαθλός* («κατ' ἐπίδρασιν τοῦ συνωνύμου μεσαιων. *σαλός*»³) < *σαθρός* ('Αθηνᾶ, 24, 1912, σ. 5· πρβλ. τὸ Ἐτυμολ. λεξ. τοῦ Ν. Ἀνδριώτη, β' ἐκδ., ὅπου ὁμοῦς ἀναφέρεται ὅχι πολὺ ἀκριβῶς ἡ ἐτυμολόγησις τοῦ Χατζιδάκι: «μεσν. *σαχλός* < μεταγεν. *σαχνός* < ἀρχ. *σαθρός*»⁴ [ἐν τῇ α' ἐκδ. ὁρθῶς δὲν ὑπάρχει ἡ παραπομπὴ εἰς Χατζιδάκιν]). Ἀφ' ἐτέρου ὁ Ἀνθ. Παπαδόπουλος (ἐνθ' ἄνωτ.) παρέχει τὰς λέξεις *σάχνα* («Ἀπὸ τὸ μεταγ. ἐπίθ. *σαχνός* =

1. Τὸ Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἀναφέρει, μεταξύ ἄλλων, τὸ *ἀβγώνω* 'ἄρτυω φαγητὸν με ἀβγολέμονο· πληροῦμαι ψῶν' (*διάολος ἀβγωμένος* = με ὅλα του τὰ παιδιὰ) καὶ τὸ *ἀθάνατα* 'ἐξαιρέτως· καλῶς' ὡς χρησιμοποιούμενα καὶ ἐν Λευκάδι, ἐνῶ τὸ *γελανοβορός* (ἐξ ἁμαρτυρ. *ἀγελανοβορός*) ἀπαντᾷ κυρίως ἐν Λευκάδι καὶ τὸ *ἀγροῦζα* 'δράκαινα (ἰχθ.) μόνον ἐν Λευκάδι. Ἄλλας λέξεις λευκαδικὰς παρέχουν τὰ κατωτέρω μνημονευόμενα γλωσσάρια τοῦ Ἰω. Ν. Σταματέλου (π.χ. *σκαρίζω* 'ἀρχίζω τὰ ὠριμάζω') καὶ τοῦ Γ. Χ. Μαργαγῶ (π.χ. *παρασπνορίζω* 'παραβαίνω τὰ ὅρια ἀγροῦ').

2. Καὶ τὸ *σάχλα* ἔχει τύπον *δᾶχλα*. Τὸ δὲ σ ἢ δ προφέρεται ὡς τὸ γαλλικὸν *ch*, ἐνῶ τὸ *g* ὡς *ε* ἀνοικτὸν (γαλλ. *è*, γερμ. *ä*).

3. Ἀκριβέστερον ἢ λέξις ἀπαντᾷ ἤδη παρ' Ἑσυχίῳ, εἶναι δέ, διαλεκτικῶς, καὶ σήμερον ἐν χρήσει. Περί τῆς ἐτυμολογίας της βλ. κατωτέρω.

4. Τὴν αὐτὴν ἐτυμολογίαν παρέχει καὶ τὸ Λεξικὸν Νέας Ἑλληνικῆς τοῦ Ἰω. Σταματάκου.

ἀσθενής, χαῦνος. Δυσωδία ἐκ σήψεως ἢ ἀποσυνθέσεως»), *σαχνάζω* («Ἀπὸ τοῦ οὗς. *σάχνα*. Μουχλιάζω... Μετχ. 1) Μουχλιασμένος... 2) Ἀδέξιος. 3) Ὁκνηρός, νοθρός») κ.ά. Ὁ Δ. Γ ε ω ρ γ α κ ᾱ ς (Glotta 36, 1958, σ. 181) τὴν μὲν παραγωγὴν τοῦ Χατζιδάκι θεωρεῖ μὴ πειστικὴν, τὴν δὲ τοῦ Ἀνδριώτη μὴ ὀρθὴν, διότι τὸ *σαθρός* καὶ τὸ *σαχνός* (πρβλ. μεταγεν. *σώχω* 'συνθλίβω, τρίβω') εἶναι διάφοροι ἐτυμολογικῶς λέξεις. Οὗτος δέχεται μόνον τὸ *σαχλός*¹ ἐκ τοῦ *σαχνός* (βλ. καὶ Κοραῖ, Ὑατακα, I, σσ. 217, 267).

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ *σέχλα*/*σίχλα* πιστεύω ὅτι προέρχεται ἐκ τοῦ *σάχλα* <*σάχνα* (διὰ τὸ *χν*>*χλ* πρβλ. τὸ τσακων. *ἀράχλα*<*ἀράχνη* [Ἀθ. Κωστικάκη, Σύντομη γραμματικὴ τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου, σ. 52] καὶ τὸ κοινὸν *ἄραχλος*<*ἄραχνος* [βλ. Ἀνδριώτην, ἐνθ' ἄνωτ.]. Πῶς ὅμως ἐγένετο ἡ τροπὴ τοῦ *α* εἰς *ε*/ι; Γενικῶς θεωρεῖται (Χατζιδάκις, Φιλήντας, Ψυχάρης κ.ά.) ὅτι τὸ *α* μεταβάλλεται εἰς *ε*, ι κλπ. διὰ λόγους ψυχολογικοῦς (παρετυμολογίαν κ.τ.δ.), μόνον δὲ εἰς *ε* διὰ λόγους καθαρώς φωνητικούς, ἥτοι διὰ τὴν ἄμεσον γειννίαν ὑγρῶν ἢ ἐρρίνων συμφῶνων εἴτε, ὡς προσθέτει ὁ Ἀ. γ. Τσοπανάκης (Essai sur le [γρ. la] phonétique des parlers de Rhodes, σ 9, § 7 C₃), χειλικῶν²: π.χ. *παράσταθμον*>*παράσταφνο*>*παράστεφνο*³. Πάντως εἰς τὸ *σέχλα*/*σίχλα* τὸ φωνῆεν τῆς πρώτης συλλαβῆς

1. Τὸ *σαχλός* δὲν σημαίνει μόνον 'ἄνοστος → ἀνόητος' ἀλλὰ (ἐπὶ πραγμάτων) καὶ 'πλαδαρός, μαλακός, γλοιώδης' (Σταματάκος, αὐτόθι). Κυρίως ὅμως ἡ σημασία 'ἀσθενής, ἀδύνατος' (ὁ Ψυχάρης, Μεγάλῃ ρωμαϊκῇ ἐπιστημονικῇ γραμματικῇ, 2, γράφει: «... τὸ τρεμοχτύπημα [τοῦ ἄκρου τῆς γλώσσης] νὰ εἶναι πιδ *σαχλό*» [σ. 69, § 164. β], «... βρίσκεται [τὸ ἄ. τ. γλ.] πιδ *σαχλό* στὸ ἄτρεμο» [σ. 72, § 170. ε]) εἶναι σχεδὸν ἡ αὐτὴ μὲ τὴν τοῦ μεταγεν. *σαχνός* (βλ. ἀνωτέρω).

2. Ὡς προϋπόθεσις διὰ φωνητικὴν μεταβολὴν θεωρεῖται τὸ ἄτονον τοῦ φωνήεντος (Γ. Χατζιδάκι, Einleitung..., σ. 333· πρβλ. Τσοπανάκη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 3, § 2). Δὲν φαίνεται ὅμως ὁ περιορισμὸς αὐτὸς νὰ ἔχη πραγματικὴν ἰσχύν.

3. Εἰρήσθω ἐν παρόδῳ ὅτι ἡ ὥς ἄνω ὑπὸ τῶν χειλικῶν ἀσκουμένη ἐπίδρασις εἰς τὴν ἄρθρωσιν τοῦ *α* ἐρμηνεύει, νομίζω, λέξεις ὡς ἡ ὑπὸ τοῦ Χατζιδάκι (MNE, 2, 401) ἀναφερομένη ἱκαρική *στόν Τέφρον* — τῆς ὁποίας τὸ *ε* κακῶς βεβαίως ἐρμηνεύει ὁ Φιλήντας (Γλωσσονομία καὶ γλωσσογραφία ἑλληνική, 3, σ. 144) κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὸ *τέφρα*, «ἐπειδὴ ὁ τάφος περιέχει τὴν τέφρα τοῦ νεκροῦ», διότι ἀμφίβολον εἶναι ἂν ἡ λέξις *τέφρα* εἶναι δημοτικὴ καὶ κυρίως ἂν ἐν Ἰκαρίᾳ συνηθίζεται ἡ καύσις τῶν νεκρῶν! — ἡ ἢ ὑπὸ τοῦ Ψυχάρη (ἐνθ' ἄνωτ., 2, σ. 347, § 461) παρεχόμενη καππαδοκικὴ *ἰμέτι* = *ἰμάτιον*. Τὸ *ε* τῶν δύο τούτων λέξεων, ὡς καὶ ἄλλων, ἡρμήνευσε πρὸ πολλοῦ ὁ Κ. Dieterich (Untersuchungen zur Geschichte der griech. Sprache..., σ. 30. I. παρατήρ.) ὡς προερχόμενον πιθανῶς ἐκ τουρκικῆς ἐπιδράσεως (κατ' ἀρχὰς δέχεται περιέργως ὅτι τὸ *ε* τῶν ἀνωτέρω λέξεων δύναται νὰ παραλληλισθῇ μὲ τὸ *ε* μεταγενεστέρων ἐξ Αἰγύπτου τύπων, τὸ ὁποῖον ἀποδίδει εἰς κοπτικὴν ἐπιδράσιν), δηλαδὴ ἐκ μεταβολῆς τοῦ τονομένου *α* εἰς *ε*. Ἐξ ὅσων ὅμως γνωρίζω, ἐν τῇ τουρκικῇ τὸ *ι* χρειάζεται *ε* (τονιζόμενον ἢ μὴ) πλησίον του, ἐνθ' τὸ *ο* χρειάζεται τονιζόμενον ἢ ἄτονον *α* καὶ ὄχι *ε*, κατὰ τοὺς ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ ἰσχύοντας κανόνες τῆς «φωνηεντικῆς ἁρμονίας». Ἐπομένως, τὸ μὲν καππαδ. *ἰμέτι* δὲν ἀποκλείεται νὰ ἐσχηματίσθῃ κατὰ τοὺς τουρκικοὺς φωνη-

μέ οὐδεμίαν ἐκ τῶν ὡς ἄνω κατηγοριῶν συμφώνων γειτνιάζει ἀμέσως. Ἐν τούτοις τὸ ε/ι τῆς λέξεως ταύτης δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ κατὰ τρόπον ἰκανοποιητικόν. Ἐχῶ παρατηρήσει ὅτι τὸ σ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων χαρακτηριστικῶν του γνωρισμάτων, προφέρεται, ἀντιθέτως πρὸς τὸ γαλλικὸν s, μὲ χεῖλη ὄχι τεταμένα πρὸς τὰ ἔσω. Τοιαύτη ὁμως ἄρθρωσις τοῦ σ εἶναι ἀσφαλῶς εὐκολωτέρα ὅταν ὁ φθόγγος γειτνιάζῃ μὲ φωνήεντα ἡμίκλειστα ἢ κλειστά. Ἐκ τούτου συμπεραίνω ὅτι λόγῳ τοῦ προηγουμένου σ τὸ α τοῦ *σάχλα* ἐτράπη (ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ ἐν Λευκάδι) εἰς ε ἢ εἰς ι. Προφανῶς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πρέπει νὰ ἐρμηνευθοῦν τὰ εἰς περιοχὰς τοῦ Πόντου ἀπαντῶντα *ῥάχλα* < *ῥάχλα*, *σάφλα* < *ῥάφλα* (βλ. ἀνωτέρω). Ἐνδιαφέροντα εἶναι ὅσα ἔγραψεν ὁ γνωστὸς Γάλλος φωνητικὸς M. Grammont περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν συριστικῶν εἰς τὰ γειτονικά φωνήεντα (Traité de phonétique⁸, 1965, σ. 215). Ἡ ἐρμηνεία του διαφέρει, ὡς θὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης, ἀπὸ τὴν ἐκτεθεῖσαν ἐδῶ, ἀλλ' ὁ Grammont ἐξήτασε τὸ φαινόμενον γενικῶς καὶ ὄχι ἐν τῇ (νέᾳ) ἑλληνικῇ : «... les sifflantes s'assimilent en a en e ou en i... C'est que les sifflantes... font monter la partie antérieure du dos de la langue vers les points d'articulation de l'e et de l'i». Ἀναλόγως ἐρμηνεύει οὗτος καὶ τὴν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ ἐμφάνισιν ι ἀντὶ ἄλλου φωνήεντος πρὸ τῶν *σσι-*, *σθι* (ἴσθι τοῦ *εἰμί*), *σμε-*. Ἐπομένως, ὅπως καὶ ἂν ἐρμηνευθῇ ἡ μνημονευθεῖσα τροπὴ τοῦ α παρὰ τὸ σ, τὸ ὑποστηριζόμενον (βλ. π.χ. Τ σ ο π α ν ἄ κ η ν, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 9, § 7 D) ὅτι τὸ α δὲν δύναται νὰ γίνῃ φυσιολογικῶς ι δὲν εὐσταθεῖ, τοῦλάχιστον ὅταν παρ' αὐτὸ ὑπάρχῃ σ. Οὕτω τὸ ε/ι τοῦ *σέχλα*/*σίχλα* ἐρμηνεύεται κάλλιστα διὰ φυσιολογικῆς τροπῆς τοῦ ἐν τῷ κοινῷ *σάχλα* α.

Καὶ τώρα περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῶν λέξεων τῆς ὑπὸ κρίσιν συλλογῆς. Κατὰ τὸν σ. αὕτη «σ' τὲς περισσότερες περιπτώσεις δὲν παρεῖχε δυσκολίες» (σ. 7). Δυστυχῶς φοβοῦμαι ὅτι ἡ πραγματικότης εἶναι ὅλως διάφορος. Ἡ ἐτυμολογικὴ πλευρὰ τοῦ λεξιλογίου του εἶναι ἀναμφισβητήτως ἡ ἀσθενεστέρα, ἐνίοτε δὲ ὑστεροῦν καὶ ἡ ἐρμηνεία καὶ ἡ τεχνολόγησις τῶν λέξεων : γράφει π.χ. ἡ *ἀβάκα* καὶ ἐρμηνεύει μόνον ὡς ἐπίρρ. 'ἀπὸ κοινοῦ'. Χωρὶς νὰ θέλω νὰ ψέξω τὸν σ., ὀφείλω νὰ εἶπω ὅτι πολλαὶ ἀπὸ τὰς ἐτυμολογίας του δὲν εἶναι ὀρθαὶ ¹ καὶ μᾶς μεταφέρουν εἰς τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν τὸ *πανταλόνι*, π.χ., παρήγετο ἐκ τοῦ *πάντα λειώνει*, ὁ δὲ συμπατριώτης τοῦ κ. Λάζαρη

τικὸς νόμος, τὸ *σὸν Τέφον* ὁμως δὲν ἐπιτρέπεται ἀσφαλῶς νὰ ἐρμηνευθῇ ὁμοίως, ὅπως οὔτε τὸ ὑπὸ τοῦ Dieterich καταγραφόμενον *καππαδ. γνέντα* = *ἀγνάντια* οὔτε βεβαίως τὰ ποντιακά *ῥάχλα* παρὰ τὸ *ῥάχλα*, *ῥάφλα* παρὰ τὸ *ῥάφλα*, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο ἤδη λόγος, διότι, ἂν ἐπέδρα ἡ τουρκικὴ φωνηεντικὴ ἁρμονία, ταῦτα θὰ ἐγίνοντο *γνάντα* κλπ.

1. Συχνάκις παραθέτει δύο ἢ πλείονας ἐτυμολογίας ἀσχετοὺς μεταξύ τῶν. Τοῦτο εἶναι ἀπὸ μιᾶς ἀπόψεως ὠφέλιμον εἰς τὸν εἰδικὸν μελετητὴν, διότι δυνατόν νὰ βοηθηθῇ ἀπὸ τὴν φαντασίαν τοῦ σ. καὶ νὰ ἀνεύρῃ τὸ ὀρθόν.

Ἰω. Σταματέλος (ἐνθ' ἀνωτ., σ. 378) ἐθεώρει τὸ ποτάζω ἄποκτῶ, ἔχω· ὡς ἀρχαιότατον δωρισμὸν¹: *προσάγω* > *ποτάζω*², κατὰ τροπὴν τῆς προθέσεως πρὸς εἰς δωρ. *ποτὶ* καὶ τοῦ γ εἰς ζ, ὡς ἐν τῷ δωρ. *ὀλίζον* < *ὀλίγον*!

Ἡ ἐτυμολογία³ εἶναι ἀσφαλῶς ὁ δυσκολώτερος κλάδος τῆς γλωσσολογίας, διάσημοι δὲ ἐπιστήμονες ἔχουν ψεχθῇ πολλάκις διὰ προχείρους καὶ τελείως ἐσφαλμένους ἐτυμολογίας. Δὲν χρειάζεται μόνον τόλμη καὶ φαντασία, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ σ., ἀλλὰ κυρίως, καὶ μάλιστα ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ εἰδικοῦ, ἀκριβῆς, ὅσον τὸ δυνατόν, γνῶσις τῶν φωνητικῶν νόμων τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν γλώσσης (ἐν προκειμένῳ τῆς ἑλληνικῆς), οἱ ὅποιοι διαφέρουν διαχρονικῶς καὶ διαλεκτικῶς, καθὼς καὶ τῶν ἄλλων γλωσσῶν μεθ' ὧν αὕτη ἦλθεν εἰς ἐπαφήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἱκανότης πρὸς χρῆσιν λεξικῶν καὶ ἰδίως ἐτυμολογικῶν ὄλων, εἰ δυνατόν, τῶν γλωσσῶν αἱ ὁποῖαι ἐδάνεισαν εἰς τὴν ὑπὸ ἐξέτασιν γλῶσσαν λέξεις, δυνατότης χρησιμοποίησεως διαφόρων ἄλλων πηγῶν, διεισδυτικότης εἰς τὰ ἄδυτα τῶν σημασιολογικῶν μεταβολῶν κλπ.⁴

Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ, πρὶν εἰσελθῶ εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ λεξιλογίου τοῦ κ. Λάζαρη, νὰ ἀναφέρω μερικά χαρακτηριστικὰ παραδείγματα ἐσφαλμένων ἐτυμολογιῶν, διὰ νὰ δειχθῇ πόσον κινδυνεύομεν οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὸ ἔτυμον τῶν λέξεων, εἰδικοί ἢ μὴ, νὰ ἀποτύχωμεν εἰς τὴν προσπάθειάν μας. Οὕτω ὁ Ἄγγλος ἀλβανολόγος Stuart E. Mann συνδέει τὸ ἄλβανικὸν *o*, τὸ ὁποῖον παράγει ἐξ ἰνδοευρωπαϊκοῦ *a*, πρὸς τὸ ταυτόσημον ἰδικόν μας *ῆ* (Language, 26, 1950, σ. 380). Ὁμοίως συνδέει (σ. 381) τὸ ἄλβ. *dot* 'οὐδό-λως' πρὸς τὸ ἀρχαῖον *δῆτα*. Ὁ Mann φαίνεται ἀγνοῶν ὅτι τὸ *ῆ* καὶ τὸ *δῆτα* δὲν δύνανται νὰ συνδεθοῦν μὲ τὰς ἀνωτέρω ἀλβανικὰς λέξεις, διότι τὸ *η* τῶν δύο τούτων λέξεων εἶναι πανελληνιον (δηλαδὴ ὄχι ἰων. - ἄττ.) καὶ προέρχεται, ὡς γνωστόν, ἐξ ἰνδοευρωπαϊκοῦ *ē*⁵. Ἡ ἐτυμολογία τοῦ Ἄγγλου ἀλ-

1. Ἐτερος λόγιος ἐκ Λευκάδος, ὁ Γ. Χ. Μαργαγός (Γλωσσάριον, ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, σσ. 455 - 464) γράφει: «*Ζάβαλλης* (*καβάλλης*), ὁ ὄνος...» (σ. 457). Ἄλλη εἶναι ὁμως ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως: συνάπτεται πρὸς τὸ *ζάβαλης* 'δυστυχῆς' < τουρκ. *zavalli* (βλ. Ἀνδριώτην).

2. Ὁ κ. Λάζαρης παράγει ἐπιτυχῶς ἐκ τοῦ *ὑποτάσσω*: βλ. Ἀνδριώτην ἐν λ. *ἀποτάζω*.

3. Γενικῶς περὶ τῶν προβλημάτων καὶ τῶν μεθόδων τῆς ἐτυμολογίας βλ. τὸ πρόσφατον βιβλίον τοῦ Vittore Pisani, L'etimologia, Brescia 1967, καὶ τὸ περισσότερο πρακτικόν τοῦ Alan S. C. Ross, Etymology, ἐν Λονδίῳ 1965.

4. Ὁ σ. εἰς τὴν ἐνδιαφέρουσαν εἰσαγωγὴν του προβαίνει εἰς διαφόρους ὁρθὰς παρατηρήσεις ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐτυμολογίαν, εἰς τὴν πράξιν ὁμως εἶναι πολλάκις ὑπὲρ τὸ δέον τολμηρός.

5. Ἡ ὑπὸ τοῦ Mann ἐπιχειρηθεῖσα σύνδεσις τῶν δύο ἀλβανικῶν λέξεων πρὸς ἀντιστοίχους ἑλληνικάς εἶναι πάντως δυνατὴ, ἐὰν τὸ ἀλβανικὸν *o* ἀναχθῇ εἰς ἰνδοευρωπαϊκὸν *ē*, διότι ὁ ἴδιος δέχεται διὰ τὸ *o* τῆς ἀλβανικῆς διττὴν προέλευσιν. Κατὰ ταῦτα, αἱ ἀλβανικαὶ λέξεις θὰ ἔχουν συγγένειαν μὲ τὰς ἑλληνικάς ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι τὸ φωνῆεν τῶν θὰ ἀναχθῇ εἰς ἰνδοευρωπαϊκὸν *ē*.

βανολόγου ένθυμίζει κάπως τήν προσπάθειαν τοῦ μακαρίτου έρασιτέχνου γλωσσολόγου Ἰακ. Θωμοπούλου, ὁ ὁποῖος εἰς τὰ «Πελασγικά» του ἐπεχείρησε νά ἐρμηνεύσῃ ἐτρουσκικάς, χιτιτικάς καί ἄλλας δυσερμηνεύτους ἐπιγραφάς διὰ τῆς ἐπικουρίας κυρίως τῆς ἄλβανικῆς¹. Ὁ καθηγητής Ν. Ἀνδριώτης (Έτυμολ. λεξ., β' ἐκδ.) θεωρεῖ ἀβεβαίαις σχεδόν ἐτυμολογίας τὸ *μπούρδα*, ἀκολουθῶν γνώμην τοῦ καθηγητοῦ Ἀγ. Τσοπανάκη: «ἴσως ἰταλ. *burla* (Ἀ. Τσοπαν. στὰ Ἑλληνικά 16, 336)». Περιέργως διέφυγε τήν προσοχήν καί τῶν δύο, μολονότι κατόχων τῆς γαλλικῆς, ὅτι τήν λέξιν ἐδανείσθημεν ἐκ τῆς γαλλικῆς, ἥτις χρησιμοποιοῖ τήν λέξιν *bourde* 'ἀνοησία' σφάλμα' ἀπὸ τοῦ 12ου αἰῶνος (βλ. π.χ. τὸ νεώτατον λεξικὸν *Le Petit Robert*).

Πολλάκις διὰ τήν ὀρθήν ἐτυμολόγησιν τῶν λέξεων δέν ἀρκεῖ ἡ γνώσις τῆς φωνητικῆς, ἡ φαντασία, ἡ τόλμη κλπ., ἀλλὰ χρειάζεται νά εὑρεθῇ ἡ χρονολογία καί τὸ περιβάλλον ἐμφανίσεως τῆς ἐξεταζομένης λέξεως. Τὸ σημεῖον τοῦτο, ἂν καί δέν φαίνεται νά ἔχῃ τύχει τῆς δεοῦσης προσοχῆς ἐκ μέρους διαφόρων ἐρευνητῶν, ἡμετέρων καί ξένων, εἶναι ἐν τούτοις σημαντικώτατον². Πρό τινος ἠρωτήθην ἐὰν ὑπάρχει σχέσις μεταξὺ τοῦ γαλλικοῦ *se moquer de* καί τοῦ *καταμωκῶμαί τινος*. Ἡ ἀπάντησίς μου ἦτο ὅτι αἱ δύο λέξεις δέν εἶναι ὑποχρεωτικῶς συγγενεῖς, διότι λέξεις ὅμοιαι φωνητικῶς ἢ καί σημασιολογικῶς δύο ἢ πλειόνων γλωσσῶν καί μάλιστα συγγενῶν, ὥς ἡ ἑλληνική καί ἡ γαλλική, δύνανται νά εἶναι ἄσχετοι ἐτυμολογικῶς³.

1. Βεβαίως ὁ Θωμόπουλος «ἀπέδειξε» διὰ τῆς φαντασίας μᾶλλον καί τῆς τόλμης ὅτι ἡ χιτιτική εἶναι ἰνδοευρωπαϊκή, ἐνῶ ὁ Χατζιδάκις, στήριζόμενος εἰς αὐστηρά ἐπιστημονικά κριτήρια δέν ἐθεώρησεν ὀρθήν τήν προσπάθειαν αὐτήν (Σύντομος ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, σ. 26, σημ. 1). Εἶναι ἀληθές ὅτι τελικῶς ἐδικαιώθη ἡ φαντασία τοῦ Θωμοπούλου, τοῦτο ὅμως δέν εἶναι ἀσφαλές παράδειγμα πρὸς μίμησιν ἀλλὰ τυχαῖον γεγονός.

2. Λίαν ὀρθῶς ὁ Γ. Χατζιδάκις ἐτόνισε τήν σπουδαιότητα τῆς χρονολογικῆς ἐμφανίσεως καί χρονικῆς σχέσεως τῶν γλωσσικῶν φαινομένων (βλ. π.χ. *Βόλος - Γόλος*, Ἀθηνᾶ, 43, 1931, σσ. 187 - 196, ὅπου ἀναπτύσσονται καί ἄλλαι ὑγιεῖς ἐτυμολογικαὶ ἀρχαί).

3. Οὕτω τὸ *bad* 'κακός' τῆς ἀγγλικῆς καί τῆς περσικῆς δέν ταυτίζονται ἐτυμολογικῶς, διότι κατὰ τὸν Α. Meillet εἶναι διαφόρου ἀρχῆς εἰς ἑκατέραν. Ὁμοίως τὸ *μάτι* καί τὸ ἰνδονησιακὸν *mata* (πρβλ. τήν γνωστὴν κατάσκοπον *Matahari* = 'Μάτι τῆς Αὐγῆς', δηλ. 'Ἡλιος') οὐδεμίαν γενετικὴν συγγένειαν ἔχουν, διότι τὸ *μάτι* προέρχεται ἐκ πληρεστέρου *ομμάτιον* (< *ὄμμα* + *-ιον*). Τὸ ὑπὸ τοῦ Κ. Τσιούγκα (Συμβολαί εἰς τὴν διγλωσσίαν τῶν Μακεδόνων³, σ. μγ') συναπτόμενον πρὸς τὸ *ἀγορεύω* ταυτόσημον ρῆμα τῆς «μακεδονικῆς» *górora* προέρχεται εἰς τὴν πραγματικότητα ἐκ τοῦ βουλγ. *gonorja*, τὸ ὅποion μετὰ τοῦ ρῶσ. *gonorít* (ἀπαρέμφ.) κ.ἀ. συνάπτεται πρὸς τὸ *γοῶν*, -*ῶ* < **γοFάω* (βλ. τὸ γνωστὸν ἐτυμολ. λεξ. τοῦ H. F r i s k, ἐν λ. *γοῶν*). Ἀντιθέτως λέξεις φωνητικῶς διάφοροι εἶναι οὐχὶ σπανίως συγγενεῖς. Ποῖος μὴ εἰδικὸς γνώστης π.χ. τῆς πορτογαλικῆς φωνητικῆς δύναται νά φαντασθῇ ὅτι τὸ λατ. *plenus* καί τὸ πορτ. *cheio* εἶναι ἡ αὐτὴ λέξις (τὸ λατ. *pl-* μεταβάλλεται εἰς *ch-* εἰς γνησίως πορτογαλικὰς λέξεις!) ; Ἡ ποῖος δύναται

Ἐξ ἄλλου, προσέθεσα, τὸ γεγονός ὅτι τὸ γαλλ. ρῆμα συναντᾶται, ὥς μοῦ ἐδηλώθη, τὸν 12ον αἰῶνα (πράγματι, κατὰ τὸ ἑτυμολογικὸν λεξικὸν τῶν A. Dauzat - J. Dubois - H. Mitterand τὸ ρῆμα τοῦτο ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον εἰς λαϊκὸν κείμενον τοῦ τέλους τοῦ 12ου αἰῶνος) δὲν συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς προελεύσεως τῆς λέξεως ἐκ τῆς ἑλληνικῆς. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι πρόχειρος ἀναδρομὴ εἰς τὸ παλαιὸν γαλλοελληνικὸν λεξικὸν τῶν Σχινᾶ - Λεβαδέως ἐκλόνισε πρὸς στιγμὴν τὴν ἀμφιβολίαν μου, ἐσκέφθην ὅμως ὅτι μεσοῦντος τοῦ 19ου αἰῶνος πολλὰ ἐσφαλμένως παρήγοντο ὑπὸ ἡμετέρων καὶ ξένων ἐκ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς. Πράγματι, τὰ σύγχρονα λεξικά τῆς γαλλικῆς δὲν συνδέουν τὸ *se moquer* μὲ τὸ *μωκῶμαι*, ἀλλὰ τὸ θεωροῦν ἀγνώστου ἐτύμου, ἴσως ὀνοματοποιίαν (Dauzat - Dubois - Mitterand), ἢ τὸ συνδέουν μὲ λέξεις ἄλλων ρωμανικῶν γλωσσῶν ἢ διαλέκτων τῆς γαλλικῆς (Bloch - Wartburg²). Ἡ ἐμφάνισις τῆς λέξεως εἰς τὴν γαλλικὴν τὸν 12ον αἰῶνα, ὅτε δὲν ὑπάρχουν ἰδιαιτέραι πνευματικαὶ ἐπαφαὶ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Γάλλων, καὶ ἡ λαϊκὴ κατ' ἀρχὰς χρήσις τοῦ *se moquer* ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν εἰς τὸ ὕψηλόν *mālon* ὕφος χρησιμοποίησιν τοῦ (*κατα*)*μωκῶμαι* (βλ. τὸ λεξικὸν Liddell - Scott - Jones, ἔνθα παραπομπαὶ εἰς διαφόρους μεταγενεστέρους συγγραφεῖς) καὶ μάλιστα κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον, δὲν εἶναι ὑπὲρ τῆς ἑτυμολογικῆς συγγενείας τῆς γαλλικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς λέξεως¹. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον ἐν προκειμένῳ εἶναι ὅτι τὸ *se moquer* δὲ ἤτο ἀρχικῶς *moquer* + «αἰτ.» (βλ. Littré), ὅπερ σημαίνει ὅτι ἀργότερον ἐγίνε μέσον καὶ συνετάχθη πρὸς «γενικὴν», συμπεσὼν οὕτω τυχαίως πρὸς τὸ ἐν γένει ὁμοίως συντασσόμενον *καταμωκῶμαι* (τὸ ἀπλοῦν μετὰ αἰτ., τὸ δὲ ἐνεργ. συναντᾶται ἐν γλωσσασρίῳ).

Θὰ ἤθελον ν' ἀναφέρω δύο εἰσέτι παραδείγματα σχετικὰ μὲ τὴν σπουδαιότητα τῆς χρονολογίας διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ ὀρθοῦ ἐτύμου, ἐλπίζων ὅτι οἱ ἀναγνώσται θὰ μοῦ συγχωρήσουν καὶ αὐτὴν τὴν παρέκβασιν. Ὁ Ἄ ν - τ ὡ ν ι ο ς Γ ι ἄ ν ν α ρ η ς ἐτάχθη εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος κατὰ τῆς ἑτυμολογήσεως τοῦ *κατεπάνος*, μέσῳ τῶν γνωστῶν λέξεων τῶν ρωμανικῶν κυρίως γλωσσῶν, ἐκ τοῦ λατ. *caput* (Byzantinische Zeitschrift, 10, 1901, σσ. 204 - 207), ὑπεστήριξε δὲ τὴν ἐκ τῶν βυζαντινῶν ὁ *κατεπάνω*, ὁ *κατεπάνος*/*καταπάνος* προέλευσιν τῶν ρωμανικῶν κλπ. λέξεων. Τὴν ἄποψιν τοῦ

νὰ ἀντιληφθῇ ἀμέσως ὅτι τὸ *κουτσός* (<*κουτσοπόδης*>) δὲν εἶναι ἄλλο ἢ τὸ *κοροπόδης* (ἐκ τοῦ ρήμ. *κόπτω* βλ. Ἀνδριώτην, ἐν λ. *κουτσός*) ;

1. Βλ. καὶ ὅσα λέγει περὶ τοῦ ἐτύμου τοῦ γαλλ. ρήμ. ὁ E. Littré (Dictionnaire de la langue française, éd. intégrale, 5, 1965), μολονότι δὲν ἀποκλείει τὴν δυνατότητα συνδέσεώς του μὲ τὸ *μωκῶμαι* : «*cependant on ne voit pas comment un verbe grec serait entré, sans intermédiaire latin, dans le provençal et le français, et y serait entré sans pénétrer simultanément dans l'espagnol et l'italien*». Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ *μωκῶμαι* εἶναι καὶ τοῦτο ἀβεβαίως ἑτυμολογίας (βλ. Frisk).

Γιάνναρη δέχονται ὁ Κ υ ρ . Χ α τ ζ η ι ω ά ν ν ο υ (Περὶ τῶν ἐν τῇ μεσαιωνικῇ καὶ νεωτέρᾳ κυπριακῇ ξένων γλωσσικῶν στοιχείων, σ. 75, λ. *καπετάνος*) καὶ ὁ Ἀνδριώτης (πρβλ. Φ. Κ ο υ κ ο υ λ έ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, 5, σ. 367, καὶ Μ. Τ ρ ι α ν τ α φ υ λ λ ι δ η κ.ά., Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ, σ. 98, § 216). Ἡ ὑπὸ τοῦ Γιάνναρη προταθεῖσα ἐτυμολογία τοῦ *καπετάνιος* εἶναι βεβαίως δυνατὴ ἀπὸ θεωρητικῆς πλευρᾶς. Ἐκ τοῦ *κατεπάνω* (<κατ' ἐπάνω>) → *κατεπάνος* ἢ, δι' ἀφομοιώσεως, *καταπάνος* ἐδημιουργήθη, κατ' αὐτόν, τὸ μεσαιων. λατιν. *catepanus/catapanus*, ἐξ οὗ, κατὰ παρτυμολογίαν πρὸς τὸ *caput*, γεν. *capitis*, τὰ *capitanus*, *capitaneus*, *capitanius* κ.ά., τὰ ὁποῖα ἐξειρίχθησαν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου εἰς τὰ ἐνετ. *capitanio*, *capetanio*, *capetan* καὶ εἰς τὰς λοιπὰς γνωστὰς λέξεις τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν (Γιάνναρης, σ. 204). Τὰ ἐτυμολογικὰ ὅμως λεξικά τῆς ἰταλικῆς (C. Battisti - G. Alessio), τῆς γαλλικῆς (Dauzat - Dubois - Mitterand, Bloch - Wartburg⁵, Littré) καὶ τῆς ἀγγλικῆς E r n e s t K l e i n, A Comprehensive Etymol. Dict. of the English Language), εἰς τὰ ὁποῖα ἡδυνήθη ν' ἀνατρέξω, δὲν παράγουν τὸ ὑστερολατινικὸν *capitaneus* ἐκ τοῦ *κατεπάνω* ἀλλ' ἐκ τοῦ *caput*. Ἡ ἔρευνα εἰς τὴν ὁποίαν προέβην, διὰ νὰ ἐξακριβώσω τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ *capitaneus*, ἀπέδειξε, πιστεύω, ὅτι ὁ Γιάνναρης δὲν εἶχεν ἄδικον θεωρητικῶς ἀλλὰ πραγματικῶς¹. Ἡ λατινικὴ λέξις εἶναι παλαιότερα τοῦ βυζαντινοῦ *κατεπάνω*/*κατεπάνος*, διότι συναντᾶται τὸν δον αἰῶνα παρὰ Κασσιόδωρῳ καὶ ἀλλαχοῦ² ὡς ἐπίθετον μὲ τὴν σημασίαν 'πρῶτος· κεφαλαῖος· συνολικός', ἅπαξ δὲ ὡς οὐσιαστικὸν = «στρατηλάτης» (βλ. παραπομπὰς κυρίως ἐν A. S o u t e r, A Glossary of Later Latin to 660 A.D., Oxford 1964), ἐνῶ τὸ βυζαντινὸν *κατεπάνω* καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ παραγόμενον *κατεπάνος*/*καταπάνος* ἐμφανίζονται τὸν 10ον αἰῶνα (βλ. τὰ σχετικὰ χωρία παρὰ Γιάνναρη, σσ. 205 - 206· πρβλ. καὶ τὸ Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods τοῦ E. A. S o p h o c l e s). Πρέπει, ἐπομένως, νὰ γίνῃ δεκτὸν ὅτι τὰ *καπιτάνιος*, *καπετάνιος*³ κλπ. ἀνάγονται τελικῶς εἰς τὸ

1. Δὲν εἶναι σπάνιον εὐφυῆς καὶ ἀρίστη θεωρητικῶς ἐτυμολογία νὰ ἐγκαταλείπεται μετὰ τὴν ἐμφάνισιν ἄλλης ἀπλουστεράς καὶ περισσότερον «πεζῆς». Οὕτως ἐπέισθην τελευταίως ὅτι ἡ παλαιὰ ὥραία ἐτυμολόγησις, ὑπὸ τῶν δύο ἀντιπάλων Χατζιδάκι καὶ Φιλήντα, τοῦ Ἄρτα ἐκ τοῦ Ἄραχθος ὀφείλει ν' ἀντικατασταθῇ διὰ τῆς νέας τοῦ Γ ι ά ν ν η Τ σ ο ύ τ σ ι ν ο υ ('Ετυμολογικὲς παρατηρήσεις στὸ τοπωνύμιον Ἄρτα, Ἡπειρωτικὴ Ἑστία, ἐτ. ΙΖ', 1968, τευχ. 200, σσ. 520 - 527) ἐκ τοῦ λατ. ἐπιθ. *artus* 'στενός· (μεταφ.). ἰσχυρός, δύσκολος ἢ (κατὰ τὸν Τσοῦτσινον) ἀπόρητος'. Τοπωνύμια Ἄρτα ἀναφέρει οὕτως ἐν Ἀλβανίᾳ, Κροατίᾳ, Ἰταλίᾳ ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ἰσπανικῆς νήσου Μαγιόρκας.

2. Ἡδὴ ὁ Littré μνημονεύει τὸ *capitaneus* τοῦ δου αἰῶνος, ἀλλ' ὁ Γιάνναρης δὲν ἀνέτρεξεν εἰς τὸν Γάλλον λεξικογράφον.

3. Δὲν φαίνεται πιθανόν ὅτι τὸ ε τοῦ *καπετάνιος* προέρχεται «κατὰ συμφυρμόν ἐκ τοῦ μεσαιωνικοῦ *κατεπάνω* καὶ τοῦ Ἰταλ. *capitano*» (Γ. Χ α τ ζ ι δ ά κ ι s ἐν ΜΝΕ, 2, σ. 343), διότι ἐν τῇ ἐνετικῇ, ἐξ ἧς ἡ λέξις, ὑπάρχει *capetanio* παρὰ τὸ *capitanio* (βλ. τὴν

λατ. *caput*, ἐνθὲ τὰ *κατεπάνω*, *κατεπάνος*/*καταπάνος* ἐδημιουργήθησαν προφανῶς πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ ὑστερολατ. *capitaneus*, εἶναι δηλαδὴ ἀπομίμησις (γαλλ. *calque*), ἢ ἐσχηματίσθησαν παρετυμολογικῶς (τὸ μὴ ἑλληνικὸν *capitaneus* ἐγινε, διὰ τὴν σημασίαν, *κατεπάνος* (<κατεπάνω<κατ' ἐπάνω), ἢ, δι' ἀφομοιώσεως, *καταπάνος*. Ἐν συνεχείᾳ μετέχθη εἰς τὴν ὑστέραν λατινικὴν ὑπὸ τὴν μορφήν *cateranus*/*catapanus* ἀλλὰ μὲ σημασίαν ἐιδικὴν ('διοικητὴς τῆς Ἰταλίας'), ἐπέζησε δὲ μέχρι σήμερον εἰς ἰταλικὰς διαλέκτους τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας μὲ τὴν σημασίαν 'ἀγορανόμος' ἄτομον μεγάλωσον καὶ δυσκίνητον' (Gerhard Rohlfs, *Lexicon Graecanicum Italiae Inferioris*, Tübingen, 1964, λ. *κατεπάνω*). Ὁ Γιάνναρης (σ. 206) σφάλεται προφανῶς θεωρῶν τὴν λέξιν ὡς χρησιμοποιουμένην ἐν τῇ ἑλληνικῇ τῆς Κάτω Ἰταλίας.

Ἡ προέλευσις τοῦ *capitaneus* ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς ὁπωσδήποτε συχνῆς, ὡς ἀνέφερα, καὶ ἀσφαλῶς ἀρχικῆς χρησιμοποιήσεως τῆς λέξεως ὡς ἀπλοῦ προσδιοριστικοῦ ἐπιθέτου καὶ ὄχι ὡς οὐσιαστικοῦ δηλοῦντος ἀξίωμα¹.

Ἐγένετο προηγουμένως μνεῖα τῆς λέξεως *σαλός* 'ἡλίθιος'. Αὕτη, μαρτυρουμένη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου (πρβλ. Σχόλια Ἀριστοφ. Νεφ. 397, ἔκδ. A. F. Didot, ἐν Παρισίοις 1855 : «βεκεκεσέληνε. Ἦτοι ἀπόπληκτε καὶ σεληνόπληκτη καὶ σαλές»), ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ τοῦ Προδρόμου, ἐν χρήσει δὲ καὶ σήμερον², παράγεται ὑπὸ τοῦ Κοραῖ (Ἀτακτα, I, σ. 90) εἴτε ἐκ τοῦ *σάλος* (*σαλός* = ὁ τεταραγμένος τὸν νοῦν), ὅπερ δέχεται ὁ Ἀνδριώτης — δὲν παραπέμπει ὅμως εἰς Κοραῖν ἀλλ' εἰς Κ. Ἀμάντου, Γλωσσικὰ Μελετήματα, σ. 456 (ἀκριβέστερον σσ. 455 - 456, σημ. 3), ὅπου ἀπλῶς

ποικιλίαν τῶν ἐνετικῶν τύπων, ἐξ ὧν προήλθον οἱ ἀντίστοιχοι ἑλληνικοὶ κ.ά., εἰς τὸ βιβλίον τῶν H. καὶ R. Kahane - A. Tietze, *The Lingua Franca in the Levant...*, σ. 144).

1. Ὁ ἴδιος ὁ Γιάνναρης ἀναγνώριζει ὅτι ἐὰν τὸ *capitanus* — καὶ ἐδῶ ὅμως σφάλεται, διότι ὁ ἀρχικὸς τύπος εἶναι τὸ *capitaneus*, ἐνθὲ τὸ *capitanus* εἶναι κατὰ τινες αἰῶνας νεώτερον — ἐχρησιμοποιεῖτο ἐπιθετικῶς, ὅπως πράγματι εἶδομεν ὅτι συμβαίνει μὲ τὸν τύπον *capitaneus*, θὰ ἦτο γνησίᾳ λατινικὴ λέξις : «... in that case (ἐὰν ἦτο λατινικόν) it would be not exactly a substantive but rather an adjective denoting a person or a thing pertaining to *caput*, or a follower of a *caput*» (σ. 204). Οὕτω, *mutatis mutandis*, ὁ συλλογισμὸς τοῦ Γιάνναρη ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸν ἰδικόν μου.

2. Ὁ Ἀνδριώτης τὴν θεωρεῖ προφανῶς κοινὴν διὰ τὰ τὴν περιλάβῃ εἰς τὸ λεξικόν του, ἐνθὲ εἶναι διαλεκτικὴ (πρβλ. Liddell - Scott - Κωνσταντινίδην). Ὁ Ἀνθ. Παπαδόπουλος ('Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ποντικῆς διαλέκτου) ἐτυμολογεῖ, κακῶς πιστεύω, τὸ *σαλός* «ἀφρημένος, χαζός» ἐκ περσ. *salous*. Θεωρεῖ ὅτι τὸ *σαλός* προέρχεται ἐξ ἁμαρτ. *σαλόσης*, δημιουργήσας οὕτω τύπον διὰ τὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἐκ τῆς περσ. ἐτυμολογίαν του. Ὁμοίως τὸ *σαλοβράκης*, θηλ. -κοῦ 'ἀτημέλῃτος εἰς τὴν περιβολὴν' ἐρμηνεύεται ἀπλούστερον καὶ φυσικώτερον ἐκ τοῦ *σαλός*, ἐνθὲ ὁ Παπαδόπουλος τὸ παρήγαγεν ἐκ τοῦ συνωνύμου *σαλαλός* <*σαλός* + *παλαλός*.

λέγεται ὅτι πρόκειται περὶ ἐλληνικῆς καὶ ὄχι, ὡς δέχεται ὁ G. Meyer, σλαβικῆς λέξεως — εἴτε ἐκ τοῦ *σάλιο* < *σάλος* (τῶν σαλῶν, λέγει, ρέουν τὰ σάλια, εἶναι δὲ καὶ φλύαροι : πρβλ. *σαλιώης*, γαλλ. *bavard* 'φλύαρος' ἐκ τοῦ *bave* 'σίελος'). Ὁ κ. Λάζαρης ἐτυμολογεῖ ἐξ ἀμαρτυρήτου *σαλώω* - *σαλῶ*, τοῦ ὁποῖου ὁ μέσος τύπος *σαλόομαι* συναντᾶται εἰς τὸ Μέγα Ἑτυμολογικὸν μὲ τὴν σημασίαν 'τρικλίζω', συνάπτεται δὲ πρὸς τὸ *σάλος* (βλ. H. Frisk, ἐν λ. *σάλος*), ἀλλὰ προφανῶς εἶναι παράγωγον τοῦ *σαλός* < *σάλος* (τὸ βάδισμα τῶν «σαλῶν» δὲν εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κανονικόν). Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐκ τοῦ *σάλιο* παραγωγὴν τῆς λέξεως πρέπει νὰ ἀπορριφθῇ, κυρίως διὰ χρονολογικοὺς λόγους : τὸ *σαλός* μαρτυρεῖται ἀπὸ τοῦ 5ου περίπου αἰῶνος μ.Χ., ἐνῶ τὸ *σάλιο* (μὲ τὴν συνήθη ἐν τῇ νέᾳ ἐλληνικῇ πτῶσιν τοῦ *ι* μετὰ τὸ *σ* : *σαγόνι*, *διακόσα*, *διακόσες* κλπ.), ἐξ οὗ θεωρητικῶς τὸ *σαλός*, πολὺ ἀργότερον.

Μετὰ τὰ γενικὰ ταῦτα περὶ τῶν δυσκολιῶν τῆς ἐτυμολογήσεως καὶ περὶ τῆς πολλαπλῆς προσοχῆς ἐκ μέρους τοῦ ἐρευνητοῦ, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ φέρῃ ἐπιτυχῶς εἰς πέρας τὴν ἀναλαμβανομένην προσπάθειαν, καιρὸς νὰ ἐξετασθῇ τὸ ἐνδιαφέρον λεξιλόγιον τοῦ κ. Λάζαρη, Ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀναφερθοῦν ἐδῶ ὅλαι αἱ λέξεις αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπον δὲν ἔχουν ὀρθῶς, θὰ περιορισθῶ εἰς διεξοδικήν, κατὰ τὸ δυνατόν, μελέτην τῶν πρώτων, ὑπὲρ τὰ εἴκοσι, λημμάτων, ἐλπίζων ὅτι οὕτω θὰ συμβάλω, ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεών μου, εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς εὐχῆς τοῦ σ. νὰ διορθωθοῦν «τ' ἀναπόφευκτα σφάλματα ἐπὶ θριάμβῳ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας» (σ. 7).

«*Ἀβάκα* /ή/ = ἀπὸ κοινοῦ, συνεταιρικῶς (μεταξὺ συμπαικτῶν τυχερῶν παιγνίων)». Ἡ λέξις ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ χρησιμοποιοεῖται καὶ ὡς οὐσιαστικόν : 'κατάθεσις ἀπὸ κοινοῦ, συνεταιρισμός' συμφωνία'. Ὁ σ. τὴν ἐτυμολογεῖ ἐκ τοῦ *ἄβαξ* ἢ ἐκ τοῦ ἰταλ. *abaco*, ἐνῶ κατὰ τὸ Ἱστορικὸν Λεξικόν¹ τῆς Ἀκαδημίας ἡ προέλευσις τῆς εἶναι ἄγνωστος. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι δὲν ἔχομεν τὴν δυνατότητα νὰ συνδέσωμεν σημασιολογικῶς τὸ *ἀβάκα* μὲ τὸ *ἄβαξ* ἢ μὲ τὸ ἐξ αὐτοῦ παραγόμενον *abaco*. Ἐκτὸς τούτου ὑπάρχει καὶ διαφορὰ τονισμοῦ καὶ γένους μεταξὺ τοῦ *ἄβαξ* (πάντως ὑποκοριστικὸν *ἀβάκιον*) /*abaco* καὶ τοῦ *ἀβάκα*. Κατὰ τὸν Ἀθ. Π. Κωστῆκην (Σύντομη γραμματικὴ τῆς Τσακωνικῆς² διαλέκτου, 1951, σ. 119) τὸ *ἀβάκα* εἰς τὴν τσακωνικὴν σημαίνει 'κρυφά' : «ἀβάκα ἐπέρατδε τοῦ Σωκῆρα ὅτ' αὐτὸς κρυφὰ πέραςε (ἡ γιορτὴ) τοῦ Σωτήρος». Φαίνεται ὅτι αὕτη εἶναι ἡ παλαιοτέρα σημασία τῆς λέξεως. Παρ' Ὀμήρῳ ἀπαντᾷ ὁ τύπος *ἀβάκησαν* : δ 249

1. Ὁ κ. Λάζαρης δὲν μνημονεύει τὸ ΙΛ μεταξὺ τῶν βοηθημάτων τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποίησε, ἐνῶ ὅλως περιέργως ἀναφέρει τὰ Ἀπαντα τοῦ Παπαδιαμάντη. Ἐπίσης δὲν φαίνεται νὰ ἔκαμεν ἐπαρκῆ χρῆσιν τοῦ ἐτυμολογικοῦ λεξικοῦ τοῦ καθηγητοῦ Ἀνδριώτη.

οἱ δ' ἀβάκησαν ἑκείνοι δὲ ἐσιώπησαν, ἔμειναν ἡσυχοί, δὲν ἐνόησαν' (βλ. πῶς δικαιολογεῖ τὰς ἀνωτέρω ἐρμηνείας τοῦ μὴ σαφοῦς ἐτυμολογίας ρήματος ὁ P. Chantraine, Dict. étymol. de la langue, grecque, λ. ἀβακής). Ὑπάρχει ἐπίσης ἐπιθ. ἀβακής παρὰ Σαπφοῖ¹ 'σιωπηλός, ἡσυχος, ἡρεμος', ἀνάλογον δὲ σημασίαν ἔχει τὸ ἐπίρρ. ἀβακέως (Μέγα Ἑτυμολογικόν). Πιθανὸν τὸ ἀβάκα νὰ προέρχεται ἐκ τοῦ ἀβακέως ἢ μᾶλλον ἐκ τινος *ἀβάκως (πρβλ. διὰ τὸν τονισμόν τὴν πολυσήμαντον αἰτ. ἀβάκην ἀντὶ ἀβακῆ παρ' Ἡσυχίῳ: «ἀφελῆ, ἀσύνητον, ἡσύχιον, ἄπειρον, ἀδύνατον, ἄκακον»), διότι δὲν ὑφίσταται δυσκολία μεταβάσεως ἀπὸ τῆς σημασίας 'ἡσύχως, ἡρέμως' εἰς τὴν σημασίαν 'κρυφά' τῆς τσακωνικῆς φράσεως (=χωρὶς νὰ προκαλέσῃ θόρυβον, χωρὶς νὰ γίνῃ ἀντιληπτή). Δυσκολία ὑφίσταται διὰ τὴν μετάβασιν ἀπὸ τοῦ 'ἡσύχως/κρυφά' τῆς τσακωνικῆς εἰς τὸ 'συνεταιρικῶς' τῶν ἄλλων ιδιωμάτων (πρβλ. ὅμως τὰς ποικίλας σημασίας, δυσκόλως συμβιβαζομένας πρὸς ἀλλήλας, τῆς ἡσυχιανῆς αἰτιατ.).

«Ἀβάλη /ή/ = ὀρμίσκος, βαθύπεδον, ὑπήνεμον» (μᾶλλον γρ. «βαθύπεδον ὑπήνεμον»). Ἡ λέξις ἐτυμολογεῖται ὑπὸ τοῦ σ. ἐκ τῶν ἀ-βάλλω, ἰταλ. avallo, σερβ. οὐβάλα (μεταγρ. καὶ τον. ùvala). Ποία σχέσις ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ ἀβάλη καὶ ἐνὸς ὑποθετικοῦ ἀβάλλω δὲν δηλοῦται (ἀβάλη = τόπος μὴ βαλλόμενος ὑπὸ τοῦ ἀνέμου;). Τὸ ἰταλ. avallo 'τριτεγγύσις' δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ ἀβάλη, διότι, ἐκτὸς τῆς διαφόρου σημασίας, προέρχεται, κατὰ τοὺς Battisti - Alessio, ἐκ τοῦ ταυτοσήμου γαλλ. aval, ὅπερ εἶναι πιθανῶς συντομογραφία τοῦ à valoir ('εἰς πίστωσιν'), τῆς αὐτῆς ρίζης μὲ τὸ ἰταλ. valere 'ἄξιζω'². Δὲν γνωρίζω τὴν ἐτυμολογίαν τῆς σερβικῆς λέξεως (= 'κοιλάς'), ἀλλὰ δυνατόν θεωρητικῶς νὰ παρήχθῃ ἐξ αὐτῆς τὸ ἀβάλη (τὸ ου θὰ ἀφωμοιώθῃ πρὸς τὸ ἐπόμενον α). Πάντως ἡ προέλευσις τοῦ ἀβάλη δὲν εἶναι αὕτη. Ἐσκέφθην κατ' ἀρχὰς μήπως πρόκειται περὶ τοῦ γαλλ. aval 'κοιλάς', προερχομένου ἐκ τῆς à καὶ τοῦ val<λατ. valles vallis (ἰταλ. valle). Τὸ aval εἶναι γένους ἄρσ., τὸ val ὅμως διατηρεῖ εἰς ὀρισμένας ἐκφράσεις τὸ ἀρχικόν θηλ. γένος (Bloch - Wartburg³). Συνεπέρανα λοιπὸν ὅτι τὸ ἀβάλη θὰ διετήρησε τὸ ἐνδεχομένως θηλ. γένος τοῦ aval ἢ τὸ πιθανώτερον θὰ μετέβαλε γένος κατὰ τὸ συνώνυμον κοιλάδα. Δὲν ἠδυνάμην ἐντούτοις νὰ ἐπιβεβαιώσω τὴν ἀνωτέρω ἐτυμολόγησίν μου, ὅταν νῆα σκέψις μὲ ὠδήγησεν εἰς τὸ ἀληθές ἔτυμον, τὸ ὁποῖον εἶχα ἤδη πλησιάσει. Εἰς τὸ ΙΑ δὲν ὑπάρχει

1. Πρβλ. 'Ἡσύχιον, λ. ἀβακής, ἄβαξ 'ἄφρωνος, σιωπηρός'.

2. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἧς σημειωθῇ ὅτι τὰ ἐτυμολογικά λεξικά τῶν Bloch - Wartburg³ καὶ Dauzat - Dubois - Mitterand παράγουν τὸ aval (17ος αἰὼν) ἐκ τοῦ avallo, τὸ ὁποῖον θεωροῦν ἀραβικῆς προελεύσεως. Νομίζω ὅτι τὰ χρονολογικά δεδομένα δὲν ἐλήφθησαν ἐν προκειμένῳ ὑπ' ὄψιν, διότι, ἐὰν οἱ Battisti - Alessio τοποθετοῦν ὀρθῶς τὸ avallo εἰς τὸν 19ον αἰῶνα, δὲν εἶναι δυνατόν τὸ παλαιότερον γαλλ. aval νὰ ἐλήφθῃ ἐξ αὐτοῦ ἀλλ' ἀντιστρόφως.

λήμμα *ἀβάλλη*, ἀλλ' ἴσως ἔπρεπε ν' ἀνατρέξω εἰς τύπον ἄνευ *ἀ* προθετικοῦ. Πράγματι, τὸ ΙΑ παρέχει λήμμα *βάλλα* (μὲ ἄλλους τύπους *βάλλη*, *ἀβάλλη*), ἐτυμολογούμενον ἐκ τοῦ ἰταλ. *valle*. Πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῇ ὅτι, καθ' ὃν τρόπον παρέχονται τὰ λήμματα εἰς τὸ ΙΑ, καὶ ἂν ἀκόμη τὸ συνεβουλευέτο ὁ σ., δὲν θὰ ἀνέυρισκεν εὐκόλως τὸ *ἀβάλλη* ὑπὸ τὸ λήμμα *βάλλα*¹.

«*Ἀβανιά* /ή/ = ἀδίκημα, παρεκτροπή, λαθροχειρία». Ὁ κ. Λάζαρης ἐτυμολογεῖ τὴν λέξιν ἐκ τοῦ ἰταλ. *avanìa* 'βαρὺς φόρος' καταπίσεις, ἐκφοβισμός· ἀδικία· ὕβρις', ὅπως παλαιότερον ὁ G. Meyer² (βλ. ΙΑ καὶ 'Ἀνδριώτην), ἐνῶ τὸ ΙΑ καὶ ὁ 'Ἀνδριώτης προτιμοῦν νὰ παραγάγουν τὴν ἐλληνικὴν λέξιν ἐκ τοῦ *ἀβάνης* 'συκοφάντης' <ἀραβ. *havan* (γρ. *hawwān[un]*) 'δόλιος, προδοτικός· προδότης'³. Κατὰ τὸ ΙΑ τὸ *ἀβανία* σημαίνει 'διαβολὴ (κοινῶς), ἀδικία (ἐν Πελοποννήσῳ, ἀλλ' ὥς προκύπτει ἐκ τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν λεξιλογίου καὶ ἐν Λευκάδι), δυστυχία (ἐν Στερεᾷ), (πληθ.) οἰκογενειακὰ βάρη (ἐν Σαμοθράκῃ)', τὸ δὲ *ἀβάνης* 'συκοφάντης, κακὸς (εἰς διαφόρους περιοχάς), ἄδικος, πλεονέκτης (ἐν Χίῳ)'. Εἰς τὴν ἰταλικὴν ἡ λέξις *avanìa* σημαίνει, ὥς ἐλέχθη, καὶ 'βαρὺς φόρος (μάλιστα ὁ ἐπιβαλλόμενος ἄλλοτε ἀπὸ τοὺς Τούρκους εἰς τοὺς Χριστιανούς), καταπίσεις'⁴, εἰς δὲ τὴν γαλλικὴν τὸ ἐν χρήσει ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος *avanie* (Bloch - Wartburg⁵) ἔχει τὰς αὐτὰς περιπου σημασίας: 'καταπίσεις ἐκ μέρους τῶν Τούρκων· δημοσία προσβολή'⁵. Ἀξιοσημεῖωτον εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἡ ρουμανικὴ χρησιμοποιοεῖ ὄχι μόνον τὸ *avanie* (παλαιότερον *avanìa*), μὲ τὰς αὐτὰς σημασίας τὰς ὁποίας ἔχει ἡ λέξις ἐν τῇ ἰταλικῇ καὶ ἐν τῇ γαλλικῇ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπίθετον *avan* (παλ. *avanu*) 'σκληρός, ἀπάνθρωπος', τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἡμέτερον *ἀβάνης*.

1. Ὁ Δικ. Βαγιακάκος ('Αθηνᾶ, 64, 1960, σ. 145) ἀναφέρει τὸν εἰς τοὺς Πορτολάνους ἀπαντώντα τύπον *βάλε*, ὅστις εἶναι βεβαίως ὁ ἀρχικός.

2. Οὗτος ὁμως ἐθεώρει κατ' ἀρχάς (Etymol. Wtb. der albanes. Sprache, ἐν λ. *avanī*) τὴν ἰταλικὴν, τὴν ἀλβανοελληνικὴν, τὴν γαλλικὴν καὶ τὴν πορτογαλικὴν λέξιν ὡς προερχομένης ἐκ τοῦ *ἀβανία* <arab. *hawwān* 'perfidus, proditor', προσθέτων ὅτι ἡ ἀραβικὴ λέξις ἐμφανίζεται εἰς τὴν σερβικὴν ὑπὸ τὸν τύπον *avan*, ἀλλὰ παραλείπων ν' ἀναφέρει τὸ *ἀβάνης* καὶ τὰ ρουμ. *avanie*, *avan*.

3. Καὶ ὁ Ἑμμ. Κριτάρῳς εἰς τὸν πρῶτον τόμον τοῦ χρησιμωτάτου μεσαιωνικοῦ λεξικοῦ του (Λεξικὸ τῆς μεσαιωνικῆς ἐλληνικῆς δημώδους γραμματείας), τὸ ὁποῖον θὰ καλύψῃ σημαντικὸν μέρος τοῦ μέχρι σήμερον ὕφισταμένου κενοῦ ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἀναλόγων λεξικῶν, δέχεται τὴν ὡς ἄνω ἐτυμολογίαν τοῦ *ἀβάνης*, μεταγράφων ὁμως ὀρθῶς *khawwān* (kh ἀντὶ τῆς πλέον διαδεδομένης ἐπιστημονικῶς μεταγραφῆς h).

4. Τὸ λεγόμενον ὑπὸ τῶν Battisti - Alessio (Dizionario etimol. italiano) ὅτι τὸ μεσαιων. ἐλλ. ἀbanìa (γρ. *avanìa*, διότι μόνον τὸ ἀρχ. β προφέρεται b) ἐσήμαινε τοὺς φόρους τοὺς ὁποίους ἐπέβαλλον οἱ Τούρκοι εἰς τοὺς Χριστιανούς, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπαληθεύσῃ, τῶν διαφόρων λεξικῶν, οὐδὲ τοῦ Du Cange ἐξαιρουμένου, μὴ ἀναγραφόντων τοιαύτην σημασίαν.

5. Κατὰ τὸν Κ. Lokotsch (βλ. κατωτέρω) καὶ ἡ πορτογαλικὴ γνωρίζει τὴν λέξιν *avanìa* 'χρηματικὸς ἐκβιασμός' (Erpressung).

Ἐθεώρησα κατ' ἀρχάς πιθανωτέραν τὴν προέλευσιν τοῦ *ἀβανία* ἐκ τῆς ἰταλικῆς, πρῶτον μὲν διότι ἀπαντᾷ εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην ἤδη τὸν 14ον αἰῶνα ¹ (βλ. C. Battisti - G. Alessio), δεύτερον δὲ διότι, ἐὰν παρελαμβάνετο ἐν ἀρχῇ ὑπὸ τῆς ἐλληνικῆς, θὰ ἐνεφάνιζε χ — τοῦτο ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἀραβ. *ḥ* — πρὸ τοῦ *α* (πρβλ. *χαῖνης*: ὁ Ἀνδριώτης καὶ ὁ Σταματάκος ἐρμηνεύουν ἄκαμάτης², ἐνθ' ὁ Ἰδ. Παπαρηγοράκις, Συλλογὴ ξενολόγων λέξεων τῆς ὁμιλουμένης ἐν Κρήτῃ, σ. 127, προφανῶς ὀρθότερον ἑπαναστάτης³ ἐκ τοῦ τουρκ. *hain* ὀδολίος, προδοτικός⁴ προδότης⁵ <ἀραβ. *ḥā'in*[un], ὅπερ συγγενές, κατὰ τὸν Karl Lokotsch, Etymol. Wtb. der europäischen Wörter oriental. Ursprungs, σ. 68, ἀρ. 852, πρὸς τὸ *hawwān*[un]). Κατὰ τὴν ἄποψιν ταύτην τὸ *ἀβάνης* (17ος αἰὼν) — δὲν εἶχα ἀκόμη ἀνέυρει τὸ ρουμ. *avan* — θὰ προῆλθεν ἐκ τοῦ *ἀβανία*, μαρτυρουμένου κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ 16ου αἰῶνος ὑπὸ τὸν τύπον *βανία*⁶, καὶ ὄχι ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ ἀραβ. *hawwān*.

Ὁ γνωστός ὁμως ρωμανιστὴς W. Meyer-Lübke δὲν πιστεύει ὅτι τὸ *hawwān* εἶναι ὁ πρόδρομος τοῦ *avania* κλπ., λόγῳ τῆς σημασιολογικῆς διαφορᾶς (Romanisches etymol. Wtb.⁴, ἐν λ. *hawan* [γρ. *hawwān*: ἐρμηνεύει δὲ ἀφηρημ. 'Verrat', ὡς καὶ οἱ Battisti - Alessio 'tradimento'³, ἐνθ' τὸ ὀρθὸν εἶναι 'Verräter, verräterisch'], ὁμοίως δὲ οἱ Bloch - Wartburg, β' ἔκδ., θεωροῦν ὅτι τὸ γαλλ. *avanie* καὶ τὸ ἰταλ. *avania* εἶναι ἀσφαλῶς ἀνατολικῆς ἀλλὰ μὴ εἰσέτι διαλευκανθείσης προελεύσεως⁴. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ κατὰ

1. Ἀλλὰ τὸν 14ον αἰῶνα — ἐὰν ὀρθῶς χρονολογοῦν οἱ Battisti - Alessio — δηλαδὴ πρὸ τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς κατακτήσεως τῶν Βαλκανίων, ἀμφίβολον εἶναι ἂν ἡ λέξις εἶχε τὴν ἐννοίαν τοῦ χρηματικοῦ ἐκβιασμοῦ τῶν Χριστιανῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἐνδέχεται, ἐπομένως, τὸ *avania* νὰ ἔχῃ συγγένειαν πρὸς τὸ παλαιογαλλ. *avenie* (13ος αἰὼν) <γονυκλισία>, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς Bloch - Wartburg⁵ δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι συγγενὲς πρὸς τὸ *avanie*, ἄρα καὶ πρὸς τὰ *avania*, *ἀβανία*. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν γνωρίζω περισσότερα περὶ τοῦ *avenia* (κατὰ τοὺς Bloch - Wartburg εἶναι σκοτεινῆς ἀρχῆς), δὲν θὰ συνεχίσω πρὸς τὴν πλευρὰν αὐτὴν τὴν ἐτυμολογικὴν μου προσπάθειαν.

2. Αἱ χρονολογίαι προκύπτουν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Κριαρά (ἐνθ' ἄνωτ.) παρατιθεμένων ὀνομάτων καὶ χωρίων συγγραφέων. Σημειώτεον δὲ ὅτι καὶ εἰς τὴν γαλλικὴν ἀπαντᾷ περιέργως κατ' ἀρχάς τύπος *vanie* (βλ. Bloch - Wartburg⁵), ἐνθ' τύπον *vania* παρὰ τὸ *avania* παρέχει τὸ Dizionario Garzanti della lingua italiana⁶, Milano, 1968. Ὁ Δ. Γεωργακάς ('Αθηνᾶ, 48, 1938, σ. 19) καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Δικ. Βαγιακάκος ('Αθηνᾶ, 64, 1960, σ. 387) ἀναφέρουν τὸ ἀρκαδικὸν τοπωνύμιον *Βάναινα*, τὸ ὁποῖον ἀνάγουν εἰς θηλ. *Βάναινα* <*Βάνης* (ἐν Κυθήροις, Μήλῳ, Σύμῃ) <*ἀβάνης*, τὸ δὲ ΙΑ ἐρμηνεύει τὸν ἐκ Σκύρου τύπον *βανία* <δὲ> ἀφαιρέσεως τοῦ *α* συγκρουσθέντος πρὸς προηγούμενον ἄλλο *α*, ὡς *βαρεῖα* <*βανίω*>.

3. Οὗτοι ὁμως μεταγράφουν *hawwān*, τὸ ὁποῖον δὲν σημαίνει 'προδοσία' οὔτε 'προδότης' 'προδοτικός' ἀλλὰ 'περιφρόνησις' (βλ. κατωτέρω).

4. Ἐν τῇ νεωτάτῃ 5ῃ ἐκδόσει γράφεται ὄχι ἐπιτυχῶς ὅτι αἱ δύο λέξεις προέρχονται ἐκ τουρκ. ἐπιθ. *hawwān* 'προδοτικός' <ἀραβ. *hawwān*. Ἀλλ' ἐὰν μὴ σφάλωμαι ἡ σημερινή

τὴν γνώμην μου τὸ κυριώτερον ἐμπόδιον διὰ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ *hawwān* ὡς τῆς ἀρχικῆς λέξεως εἶναι τὸ γεγονός· ὅτι ἐν τῇ ἰταλικῇ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐγίνετο *kavanā* ἢ *cavanā* (κ ἢ c πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ ὀπισθοὑπερωικοῦ [γαλλ. *vélaire*] προστριβοῦς ἀραβ. *ḥ*· πρβλ. *califfo* 'χαλίφης' <ἀραβ. *ḥalīfa*[tun]).

Ἄλλ' ἡ ἐτυμολογία τῶν *anania*, *avanā*, *ābanā* εἶναι προφανῶς ἄλλη. Ἡ ἀραβικὴ γνωρίζει πράγματι τὸ ἀφηρημένον οὐς. *hawwān(un)* 'καταφρόνησις, περιφρόνησις, προσβολή', τὸ ὁποῖον ἔχει πολλὰς πιθανότητας¹ νὰ εἶναι ἡ λέξις *anania* τῆς ἰταλικῆς κλπ. Ἐάν τὴν λέξιν παρελάμβανε τὸ πρῶτον ἡ ἑλληνική, τὸ ἀραβικὸν ἢ θὰ ἐγίνετο κανονικῶς *χ*² (ἢ τουλάχιστον ἔάν ἐπρόκειτο περὶ λογίας λέξεως, ὅπερ ὅμως δὲν συμβαίνει), ὅπως καὶ τὸ ἀραβ. *ḥ*, ἐνῶ εἰς τὸ *ābanā* δὲν ὑπάρχει τοιοῦτος φθόγγος. Εἰς τὴν ἰταλικήν, καθὼς εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ρωμανικὰς γλώσσας καὶ διαλέκτους, τὸ «δασυ» εἶναι ἄγνωστον, ἔστω καὶ ἂν σημειοῦται ἐνίοτε δι' ὀρθογραφικοὺς λόγους. Ὑπάρχουν ὅμως δύο προβλήματα ποὺ περιπλέκουν κάπως τὰ πράγματα: πρῶτον ἡ ὑπαρξίς τῶν *ābanas*, *avan* εἰς τὰς δύο βαλκανικὰς γλώσσας ἑλληνικὴν καὶ ρουμανικὴν (ἐνδεχομένως καὶ εἰς τὴν σερβοκροατικὴν, βλ. σ. 336, σημ. 2) καὶ δεῦτερον ἡ μεταξὺ τῶν ὑφισταμένη σχέσις.

Ἐφόσον δεχθῶμεν τὴν γενικῶς ὑποστηριζομένην ἄλλ' ἐλάχιστα πιθανὴν ἐτυμολόγησιν τῶν *anania*, *avanie*, *ābanā* ἐκ τοῦ ἀραβ. οὐσιαστικο-επιθ. *hawwān*, λογικώτερον εἶναι νὰ θεωρήσωμεν ὅτι πρῶτον ἐσχηματίσθη τὸ *ābanas*³, ἐξ οὗ τὸ *ābanā* τὸ ὁποῖον παρελήφθη κατόπιν ὑπὸ τῆς ἰταλικῆς καὶ γαλλικῆς (ὁ Meyer-Lübke, ἐνθ' ἀνωτ., εἶναι μεταξὺ ἐκείνων ποὺ θεωροῦν ὅτι τὸ γαλλ. *avanie* προέρχεται ἐκ τοῦ *ābanā*), παρὰ τὴν ἑλλειψιν

τουλάχιστον τουρκικὴ δὲν γνωρίζει τοιαύτην λέξιν. Ἐξ ἄλλου, ἐάν ὑπῆρχε, θὰ ἐγράφετο *havan*, ὅπερ ὅμως σημαίνει 'ὄλμος· ἰγδίων'.

1. Παρὰ τὴν σιγὴν τῶν ἐτυμολογικῶν λεξικῶν. Ἐξαιρεῖται ὁ E. Littré ὁ ὁποῖος ὅμως τὸ γράφει *houān* ἢ *houān* 'μέpris'. Οὗτος ἀναφέρει ὅτι ἕτερος Γάλλος ἐτυμολόγος, ὁ Devic, δὲν δέχεται τὴν ὡς ἄνω ἐτυμολογίαν διὰ σημασιολογικοὺς λόγους. Ὁ Devic καταλήγει εἰς ἀοριστίαν περὶ λέξεώς τινος τῆς Ἀνατολῆς *awhāi*, ἡ ὁποία ὅμως, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, δὲν ὑπάρχει εἰς τὰ λεξικά. Ὡς πρὸς τὴν προέλευσιν τῶν εὐρωπαϊκῶν λέξεων ἐκ τῆς ἀραβικῆς εἶμαι τῆς γνώμης ὅτι δὲν ὑφίσταται οὐσιαστικὴ διαφορὰ σημασίας μεταξὺ τοῦ *hawwān* καὶ τῶν *anania*, *avanie*, *ābanā*, διότι ἐκ τῆς σημασίας 'καταφρόνησις (τῶν Τούρκων ἐναντι τῶν Χριστιανῶν)' εὐκόλως γίνεται ἡ μετάβασις εἰς τὴν σημασίαν 'καταπίεσις τῶν Χριστιανῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων'. Ἐξ ἄλλου καὶ ἡ ἀραβικὴ καὶ αἱ ἄλλαι λέξεις ἔχουν ἀπὸ κοινοῦ τὴν σημασίαν 'προσβολή'. Διὰ τοῦτο θεωρῶ ὅτι δὲν εἶναι ἀνεπιτυχὴ ὅσα γράφει ὁ K. Χατζηιωάννου (Περὶ τῶν ἐν τῇ μεσαιωνικῇ καὶ νεωτέρᾳ κυπριακῇ ξένων γλωσσικῶν στοιχείων, σ. 59) περὶ τοῦ *ābanā*: «ἐκ τοῦ ἀραβ. *hovan* = καταφρόνησις (mépris) κατὰ τὸν Littré [οὗτος γράφει πάντως *houān*/*houān*], ἢ τοῦ ἀραβ. ἐπιθ. *havan* [γρ. *hawwān*] κατὰ τὸ Ἰστορ. Λεξ.».

2. Διὰ τὴν ἀπόδοσιν ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ τοῦ «δασέος» ἢ διὰ τοῦ *χ*, βλ. *χόλ* <ἀγγλ. *hall*, *Χίτλερ* <γερμ. *Hitler* κλπ.

3. Παραλείπω πρὸς τὸ παρὸν τὰς ρουμανικὰς λέξεις.

ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἀρκτικού χ (ἤ *) καὶ παρὰ τὴν χρονολογικὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἀβάνης μετὰ τὸ ἀβανία, τοῦ τελευταίου δὲ μετὰ τὸ ἰταλ. *avana* (βλ. ἀνωτέρω).

Ἐὰν πάλιν ὑποστηριχθῇ ὅτι τὸ ἀβανία προηγεῖται τοῦ ἀβάνης (ἀσχέτως τῆς χρονολογικῆς σχέσεως τῆς ἑλληνικῆς λέξεως πρὸς τὰς λοιπὰς εὐρωπαϊκάς), τότε, ἐκτὸς τῶν ἄλλων δυσκολιῶν, προβάλλει καὶ ἐκεῖνη καθ' ἣν ἐξ ἀραβ. οὐσιαστικοεπιθ. ἐσχηματίσθη ἑλληνικὸν (καὶ εὐρωπαϊκόν) ἄφηρημ. οὐσ. καὶ μάλιστα μὲ μεγάλην διαφορὰν σημασίας. Οἱ ἀνωτέρω λόγοι μὲ ἄγουν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἐκ τοῦ ἀραβ. ἐτυμολόγησις τοῦ ἀβανία κλπ. οὐδόλως εἶναι ἱκανοποιητικὴ, καθόσον ὁδηγεῖ εἰς φαῦλον κύκλον. Ἀντιθέτως ἡ ἐκ τοῦ ἀραβ. ἄφηρ. οὐσ. προέλευσις τοῦ ἰταλ. *avana* → ἀβανία (→ ἀβάνης), ρουμ. *avana* (→ *avanu*), γαλλ. *avanie*, πορτογαλ. *avana* ἐξοικονομεῖ πολὺ τὰ πράγματα, ἐπειδὴ συμφωνεῖ καὶ μὲ τὰ χρονολογικὰ δεδομένα.

Ὑπάρχει ὅμως ἐν σημεῖον τὸ ὁποῖον χρειάζεται νὰ διαλευκανθῇ. Τὰ ξενόγλωσσα ἐτυμολογικὰ λεξικά ἐρμηνεύουν, ὡς ἦδη ἐλέχθη, τὰ *avana*, *avanie* κυρίως ὡς φόρον ἐπιβαλλόμενον ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς τοὺς Χριστιανούς¹. Ἡ λέξις ὅμως δὲν εἶναι προφανῶς γνωστὴ εἰς τὴν Τουρκικὴν, μολοντοί εἰς τὸ *Petit dict. étymol. de la langue française*¹⁵ (1943) οἱ Laurent καὶ Richardot παράγουν τὸ ἀβανία — ἐξ οὗ, κατ' αὐτοὺς, τὸ *avanie* — ἐκ τουρκ. *avan*² 'vexation' (χρηματικὸς ἐκβιασμός). Ἐσκέφην ὅτι ἐπρόκειτο περὶ σφάλματος συνήθους εἰς μικρὰ καὶ πεπαλαιωμένα λεξικά (βλ. ὅμως καὶ ἀνωτέρω, σ. 337, σημ. 4). Τελικῶς ἀνεῦρον τὴν λέξιν *avan*³ ἀλλὰ μὲ ὅλως διάφορον σημασίαν — 'ἐχθρὸς (*düşman*), δύστροπος' (*asabi*) εἰς τὸ τουρκικὸν λεξικὸν *Tarama Dergisi*, II (ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1934), περιέχον παλαιοτουρκικὰς λέξεις. Γεννᾶται τώρα τὸ ἐρώτημα: ἡ τουρκικὴ αὐτὴ λέξις ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ ἀβάνης (δοθέντος ὅτι ἡ σημασία δὲν εἶναι ἀσφαλὲς ἀσχετος⁴ ὅχι μόνον ὁ ἐχθρὸς ἀλλὰ καὶ ὁ δύστροπος, ὁ «στριμμένος» θεωρεῖται κακός), ὅτε τὸ ἀβανία θὰ προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀβάνης καὶ θὰ μετεβιβάσθη εἰς τὴν ἰταλικὴν καὶ ἄλλας γλώσσας; Τοιαύτη ἄποψις δὲν πρέπει νὰ ἀπορριφθῇ *a priori*, χρειάζεται μόνον νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ χρονολογία ἐμφανίσεως τῶν λέξεων δὲν συμφωνεῖ. Χωρὶς βεβαίως νὰ εἶναι τὸ ἀπόλυ-

1. Τὸ ὅτι ἡ σημασία αὕτη φαίνεται ἄγνωστος εἰς τὴν γλώσσάν μας πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπὶ πλέον λόγος διὰ τὴν μὴ προέλευσιν τῆς λέξεως ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἀλλ' ἐκ τῆς ἰταλικῆς.

2. Καὶ εἰς τὸ παλαιὸν ρουμανικὸν *Glossariu...* (1871) τῶν A. T. Laurianu καὶ J. C. Massimu παράγονται τὰ *avana*, *avanu* ἀορίστως ἐκ τῆς τουρκικῆς.

3. Σύνδεσις τοῦ τουρκικοῦ *avan* πρὸς τὸ ἀραβικὸν *hawwān* δὲν φαίνεται πιθανή, ὅχι τόσον διὰ τὴν σημασίαν ὅσον διὰ τὴν ἑλλειψιν ἀρκτικοῦ h — τὸ ὁποῖον, ἀποδίδον ὅλα τὰ h τῆς ἀραβικῆς, προφέρεται ὅπως τὸ ἡμέτερον χ καὶ ὅχι «δασύ» — ἐν τῇ τουρκικῇ.

τον δεδομένον, χάριν τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ θυσιάζωνται τὰ ἄλλα, ὅταν εἶναι — ὅπως εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν — περισσότερα (συγγενὴς σημασία, ἔλλειψις γ-), ἡ χρονολογία δύναται νὰ διατηρήσῃ καὶ ἐδῶ τὴν σπουδαιότητά της. Πρὸς τοῦτο προτείνω, μέχρις ὅτου νεώτερα τυχὸν στοιχεῖα ἔλθουν νὰ τροποποιήσουν ἢ νὰ ἀνατρέψουν τὰς ἀνωτέρω ἀπόψεις, τὴν ἐξῆς ἐτυμολόγησιν τῶν *ἀβάνης* - *ἀβανία*, *avan* - *avanie*. Τὰ μὲν *ἀβανία*, *avanie* (ἀδιάφορον πρὸς τὸ παρὸν ἂν τὸ ἐν ἢ ἀμφοτέρα) ἐλήφθησαν ἐκ τῆς ἰταλικῆς (*avanìa* < ἀραβ. *hawān*) ἀγνοούσης τὸ οὐς./ἐπίθ., τὸ ὅποιον εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν ρουμανικὴν δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ τὸ τουρκ. *avan*¹. Τὸ *ἀβάνης* μάλιστα ἐθεωρήθη ὡς παραγόμενον ἐκ τοῦ *ἀβανία* — λαβόντος ἤδη εἰς πολλὰς περιοχάς, ἐξ εἰδικεύσεως τῆς ἐννοίας, τὴν σημασίαν 'συκοφαντία' (< 'ἀδικία' κ.τ.δ.) —, ὅθεν καὶ ἡ σημασία 'συκοφάντης'², ἄγνωστος προφανῶς εἰς τὴν ρουμανικὴν.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς σχέσεως τοῦ *ἀβάνης* - *ἀβανία* πρὸς τὸ *avan* - *avanie* ἡ λύσις τοῦ ἐξαρτᾶται θεωρητικῶς³ ἐκ τῆς ἐτυμολογίας ἡ ὁποία θὰ γίνῃ τελικῶς δεκτὴ. Ἐὰν αἱ λέξεις προέρχωνται μέσφ τῆς ἰταλικῆς ἐκ τῆς ἀραβικῆς, ἡ ἑλληνικὴ θὰ ἔλαβε τὸ *ἀβανία*, θὰ ἐδημιούργησε τὸ *ἀβάνης* καὶ θὰ τὰ ἐδάνεισεν εἰς τὴν ρουμανικὴν⁴, ἡ ὁποία μαρτυρεῖται κατ' οὐσίαν ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος, ὅτε ἦδη συναντῶμεν τὰ *ἀβανία*, *ἀβάνης* καὶ ὅτε ἡ ρουμανικὴ δὲν εἶχε προφανῶς ἀρχίσει νὰ μᾶς δανείζῃ λέξεις μὴ ἀναφερομένας εἰς τὸν ποιμενικὸν βίον. Ἐὰν δεχθῶμεν τὴν ἐκ τοῦ τουρκ. *avan* προέλευσιν τῶν λέξεων, τὸ μὲν ρουμ. *avan* δύναται κάλλιστα νὰ προέρχεται ἀπ' εὐθείας ἐκ τούτου, τὸ δὲ *avanìa* (ὅπως ἐλέγετο κατ' ἀρχὰς ἀντὶ τοῦ νῦν *avanie*) ὁμοιάζει μᾶλλον μὲ δάνειον ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν παρά μὲ προῖδον ρουμανικοῦ σχηματισμοῦ. Ἐὰν τέλος, ὅπερ προτιμῶ, μόνον τὰ *ἀβάνης*, *avan* προέρχωνται ἐκ τῆς τουρκικῆς, τὸ μὲν *avan* θὰ εἶναι δάνειον ἐκ τῆς γλώσσης ταύτης, ἐνῶ τὸ *avanìa* ἐκ τῆς ἑλληνικῆς (ἢ ἐκ τῆς ἰταλικῆς). Ἡ γλῶσσά μας πάλιν τὸ ἐδανείσθη, ὡς καὶ ὁ κ. Λάζαρης δέχεται, ἀπὸ τὴν

1. Τὸ τουρκικὸν ὁμοιάζει ἐξωτερικῶς νὰ προέρχεται ἐκ τοῦ *ἀβάνης*/ρουμ. *avan*. Μὴ διαθετὼν ὁμως κατάλληλον ἐτυμολογικὸν λέξικὸν τῆς τουρκικῆς διὰ νὰ τὸ συμβουλευθῶ, δὲν λαμβάνω τὸ ἐνδεχόμενον τοῦτο ὑπ' ὄψιν.

2. Δὲν φαίνεται νὰ ἔλαβε χώραν τὸ ἀντίθετον, διότι ἦδη τὸν 16ον αἰῶνα τὸ *ἀβανία* σημαίνει 'συκοφαντία', ἐνῶ τὸ *ἀβάνης* ἀπαντᾷ ἀργότερον.

3. Δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἀνεύρω πότε ἐμφανίζονται αἱ ρουμανικαὶ λέξεις.

4. Κατὰ τὴν ἄποψιν ταύτην δὲν εἶναι πιθανὸν νὰ προέρχεται τὸ ρουμανικὸν ἀφηρημ. ἐκ τῆς ἰταλικῆς, λόγφ τοῦ συγκερ. *avan* ἀγνώστου εἰς τὴν ἰταλικήν. Διὰ τοῦτο δὲ τὸ *avanie* εἶναι πλησιέστερον κατὰ τὴν σημασίαν πρὸς τὸ ἰταλικὸν (ἢ τὸ γαλλικόν) ; Τὸ γεγονός αὐτὸ δὲν μᾶς ὑποχρεώνει, εἰμὶ τῆς γνώμης, νὰ δεχθῶμεν διὰ μὲν τὸ ἀφηρημ. ρουμανικὸν ἰταλικὴν προέλευσιν, διὰ δὲ τὸ συγκερ. ἑλληνικὴν (ἢ καὶ ρουμανικὴν), διότι τὸ *ἀβανία* ἀπώλεσεν εἰς τὰς περισσότεράς ἑλληνικάς περιοχὰς τὴν ἀρχικὴν του σημασίαν 'ἀδικία' καὶ γενικῶς τὴν τῆς καταπίεσεως.

ιταλικήν, ἡ ὁποία τὸ μετεβίβασε καὶ εἰς τὴν γαλλικὴν καὶ ἀσφαλῶς εἰς τὴν πορτογαλικήν, ἀφοῦ τὸ παρέλαβεν ἐκ τῆς ἀραβικῆς.

«Ἐβάντα /ή/ = ἐπικουρία, ἐνίσχυσις, ὄφελος, κέρδος (οὐχὶ ἀμέμπτου ἐνίστε προελεύσεως)». Ὁρθῇ ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ ἐτυμολόγησις ἐκ τοῦ ἰταλ. *avanti* 'ἐμπρός, ἐνώπιον' πρὸς ἢ μᾶλλον ἡ τοῦ ΙΑ ἐκ τοῦ οὐσιαστικοποιημένου *άβαντι* 'προτέρημα, ὑπεροχή' κέρδος' θάρρος, ἐνίσχυσις' κατὰ τὰ εἰς -α οὖς. Ὁ Ἀνδριώτης παράγει τὸ *άβαντα* ἐξ ἰταλ. *avantare* ὑποχωρητικῶς, ἀλλὰ τοιοῦτον ρῆμα δὲν φαίνεται νὰ γνωρίζῃ ἡ ἰταλική. Οἱ H. καὶ R. Kahane - A. Tietze (*The Lingua Franca*, σ. 81, ἀρ. 48) σημειώνουν τοὺς τουρκικοὺς τύπους *avanti*, *avanta* ὡς ναυτικοὺς ὄρους 'ἐμπρός, ἄγε' (τὸ *άβαντι* καὶ παρ' ἡμῖν ὡς ναυτικὸς ὄρος, βλ. ΙΑ). Τὸ *avanta*, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται καὶ ὡς οὐσιαστικόν, φαίνεται δημιούργημα τῆς τουρκικῆς (ἀφομοιώσει ἢ ἐφαρμογῇ τῆς φωνηεντικῆς ἀρμονίας), θὰ μετῆχθῃ δὲ μὲ τὴν σημασίαν τοῦ οὐσιαστικοῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν.

«Ἐβανταδόρος /ό/ = ἐπικουρος, ὑποστηρικτής, βοηθός, ἐνθαρρυντής». Ὁ σ. παράγει τὴν λέξιν ἐκ τοῦ *avanti*, ἀκριβέστερον ὅμως προέρχεται ἐκ τοῦ *άβαντα* + -δόρος <ἐνετ. -dor¹ (κοινὸν ἰταλ. -tore). Τὸ ΙΑ γράφει -δῶρος, ἀλλ' ἡ ἑλληνικὴ αὐτὴ κατάληξις τονίζεται -δῶρος καὶ σχηματίζει ἐπίθετα (βλ. τὰ σχετικὰ νεοελληνικὰς λέξεις εἰς τὸ Ἀντίστοιχον Λεξικὸν τοῦ καθηγητοῦ Γ. Κουρμούλη).

«Ἐβανταγκιόζος -α -ο = ἐπωφελής, ἐπικερδής, πλεονεκτικός». Ὁ κ. Λάζαρης ἐτυμολογεῖ τὴν ἐλλείπουσαν ἐκ τοῦ ΙΑ λέξιν ἐξ ἰταλικοῦ *avvantaggiuso*, ἐνῶ τὸ ὀρθὸν εἶναι *avvantaggioso* (πεπαλαιωμένον ἀντὶ τοῦ *vantaggioso*).

«Ἐβαντσάρω = ἔχω λαμβάνειν, ὑπερέχω, προηγούμεναι». Ὁρθῶς ἐκ τοῦ ἰταλ. *avanzare*. Τὸ ΙΑ κ.ἄ. γράφουν -ντζ-, ἐνῶ ὁ Ντ. Κονόμος (Ζακυθινὸ Λεξιλόγιον) ἔχει *άβαντσάρω* 'περισεύω', *άβαντσάρισμα* 'περίσσευμα, ὑπόλοιπον...'. ὁ δὲ Λ. Ζώης (Λεξικὸν φιλολογικὸν καὶ ἱστορικὸν Ζακύνθου) «Ἐβαντζάρωντας καὶ *άβαντσάρωντας*» ἀλλὰ μόνον «Ἐβαντσάρω», «Ἐβαντσάρισμα», «Ἐβάντσο». Ὑπάρχουν ἀσφαλῶς καὶ αἱ δύο προφοραὶ εἰς τὰ Ἐπτάνησα. Εἰς τὴν ἰταλικήν τὸ *avanzare* καὶ τὰ παράγωγά του προφέρονται μὲ -ντσ-, εἰς τὴν κεντρικὴν ὅμως καὶ τὴν νότιον Ἰταλίαν ἢ προφορὰ εἶναι -ντζ-². Ἡ συνήθης ἑλληνικὴ προφορὰ τῶν λέξεων αὐτῶν καὶ ἄλλων ἀναλόγων δὲν ὀφείλεται προφανῶς εἰς διαλεκτικὴν ἰταλικὴν προφορὰν ἀλλ' εἰς ἀφομοιώσιν τοῦ ἀήχου -τσ- πρὸς τὸ ἡχηρὸν -ν-.

«Ἐβάντσο /τὸ/ = συνέχισις, προχώρησις, ἐξακολούθησις. «πᾶμ' ἄβαντσο» λέγεται μεταξὺ συμπαικτῶν παραιτουμένων τῆς ἐκβάσεως καὶ συνε-

1. Πρβλ. Ἀνδριώτην, λήμμα -δόρος.

2. C. Tagliavini, *La corretta pronuncia italiana*, Bologna 1965, σ. 182.

χιζόντων μέχρι νεωτέρας εκβάσεως». Ἐκ τοῦ ἰταλ. οὐσ. *avanzo* 'υπόλειμμα, πλεόνασμα, κέρδος' καὶ ὄχι, ὡς ὁ σ., ἐκ τοῦ ρήμ. *avanzare*.

«Ἀβάρα /ή/ = κρότων, τσιμποῦρι παραφουσκωμένο ἀπὸ αἰμορροφῆσιν». Ἡ λέξις, ἀγνώστου κατὰ τὸ ΙΑ ἐτύμου, θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ σ. ὡς προερχομένη ἐκ τοῦ ἰταλ. *avaro*. Ἐπειδὴ τὸ *avaro* σημαίνει ὄχι μόνον 'φιλάργυρος' ἀλλὰ καὶ 'avidο' (Battisti - Alessio), δηλ. 'ἄπληστος', δὲν ἀποκλείεται ἐκ πρώτης ὄψεως νὰ ὑπάρχῃ σχέσις τοῦ θηλ. *avara* πρὸς τὸ *ἀβάρα*. Ἐντούτοις οὔτε ἡ ἰταλικὴ χρησιμοποιεῖ τὸ *avara* ὡς ὄνομα ζωοφίου οὔτε ἡ ἑλληνικὴ τὸ ἐπίθετον. Ἐξ ἄλλου τὸ ἐπίθ. *ἄβαρος* σημαίνει κατὰ τὸ ΙΑ ὄχι μόνον τὸν ἐλαφρόν, τὸν ἀνόητον (τὸν «ἐλαφρόμυαλον»), τὸν ἄνευ βαρῶν καὶ φροντίδων ἀλλὰ καὶ τὸν πλούσιον (ὡς ἐστερημένον πολλῶν βαρῶν) ἢ τὸν μέγαν, πολλὸν (ἐπὶ πλούτου καὶ περιουσίας¹) ὡς καὶ τὸν μὴ βαρυνόμενον, τὸν ὅκνον (κατ' ἐπίδρασιν τοῦ *ἀβάρετος*). Δὲν θεωρῶ ἀπίθανον νὰ προέρχεται τὸ *ἀβάρα* ἐκ τοῦ θηλ. *ἄβαρη* = μεγάλη, «παραφουσκωμένη» (ἢ ὅκνος εἰς τὸ νὰ προσκολλᾶται καὶ νὰ ἐνοχλῇ, ὅπως εἶναι τὸ «τσιμπούρι» κυριολεκτικῶς καὶ μεταφορικῶς), μὲ μεταβολὴν τοῦ τονισμοῦ καὶ τῆς καταλήξεως κατὰ τὰ εἰς -άρα μεγεθυντικά.

«Ἀβάρα (προστ. τοῦ ρ. ἀβαράω) = ὠθῶ λέμβον ἢ ἄλλο ἐφόλκιον ἀπὸ προβλήτος ἢ ἄλλου πλωτοῦ πρὸς ἀπομάκρυνσιν ἢ πρόληψιν συγκρούσεως». Κατὰ τὸ ΙΑ «ἡ προστ. *ἀβάρα* κατ' εὐθειαν ἐκ τοῦ Ἰταλ. *vaga* προστ. τοῦ *vagare*», ἐπειδὴ ὁμως εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἔχομεν *ἀ-*, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὀρθότερα ἢ ἐκ τοῦ *ἀβαράω* παραγωγὴ. Τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ *vagare* 'καθελκῶ πλοῖον' καὶ ὄχι, ὡς ἐτυμολογεῖ ὁ σ., ἐκ τοῦ (ab)bagarre 'φράττω'.

Δὲν χρειάζεται νὰ γίνῃ ἰδιαίτερος λόγος διὰ λέξεις ὡς *ἀβασκαίνω*, *ἀβάσκαμα*, *ἀβασκαμός*, *ἀβιζάρω* (ἰταλ. *anvisare*) 'προειδοποιῶ, παραγγέλω', ἐνῶ τὸ Ἰταλ. *ἀβασκαντήρα* /ή/ = φυλακτὸν κατὰ τῆς βασκανείας (sic) καὶ ἰδίᾳ τὸ ὄστρακον «κυπραίᾳ» ἐνδιαφέρει περισσότερο, ἐπειδὴ τὸ ΙΑ (λ. *βασκαντήρα*) ἀναγράφει μόνον τὴν Σκόπελον ὡς τόπον ὅπου εἶναι εὐχρηστος ὁ τύπος μὲ *ἀ-* προθετικόν.

«Ἀβεντόρα /ή/ σπ. = ἡ προσφιλεῖς, ἡ περιπόθητος, ἡ ἐρωμένη». Ὁ σ. ἐτυμολογεῖ τὴν λέξιν ἐκ τοῦ ἰταλ. *avventore*, τὸ θηλ. ὁμως καὶ εἰς τὴν ἰταλικὴν εἶναι *avventora*, δὲν φαίνεται δὲ νὰ ἔχῃ ἐκεῖ τοιαύτην σημασίαν.

«Ἀβεντόρος /ὁ/ = ὁ πρόσθετος ἐκάστοτε βοηθὸς τῶν ἐλαιοτριβέων εἰς τὰ χωρία (συνήθως εἰς τῶν ἀρρένων τῆς οἰκογενείας ποῦ προσκομίζει ἐλαιοκαρπὸν πρὸς ἐκθλίψιν)». Ὁρθῶς παράγεται ὑπὸ τοῦ σ. ἐκ τοῦ ἰταλ. *avventore* 'πελάτης'. Τόσον τὸ ΙΑ, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει τὸ *ἄβεντῶρος* καὶ ὡς λευκαδικόν, ὅσον καὶ τὰ λεξιλόγια τῶν Λ. Ζώη (Ζακύνθου), Ντ. Κονό-

1. Ἐπειδὴ *ἄβαρος* εἶναι καὶ ἐκεῖνος τοῦ ὁποῖου τὸ βάρος δὲν δύναται νὰ ὑπολογισθῇ, ὁ ὑπερβολικὸς βάρους (πρβλ. *ἄβαθος*).

μου (Ζακύνθου) και 'Ηλ. Τσιτσέλη (Κεφαλληνίας) έρμηνεύουν τὸ έλληνικὸν ὡς 'πελάτης'.

«'Αβέρτα /ἐπίρρ./ = ἀνοικτά, ἐλεύθερα, ἀφειδῶς». Εἶναι έλληνικὸς σχηματισμὸς ἐκ τοῦ ἐπιθ. «'Αβέρτος», ὅπως καὶ τὸ οὖς. «'Αβερωσίνη» (sic). Τὸ ἐπιθ. ἐκ τοῦ ἐνετ. *averto* 'ἀνοικτός' (βλ. ΙΑ καὶ 'Ανδριώτην) καὶ ὄχι, ὡς ἐν τῷ λεξιλογίῳ, ἐκ τοῦ κοινοῦ ἰταλ. *aperto*.

«'Αβοηθάω (ἄ-βοηθῶ) = βοηθῶ τινά ¹ εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ ἰδίᾳ ν' ἀναλάβῃ βάρος ἢ νὰ φορτώσῃ ὑποζύγιον». Τὸ λῆμμα τοῦτο παρέχει τὸν έλλείποντα ἐκ τοῦ ΙΑ (λ. *βοηθῶ*) «ἀσυναίρετον» τύπον μὲ ἄ- προθετικόν.

«'Αγαλιά(ζ)ω = ἡσυχάζω, ἡρεμῶ, σιωπῶ (προστ. *ἀγάλια*, -ᾶτε)». Ὁ σ. συνάπτει τὴν λέξιν πρὸς τὸ μεταγεν. *ἀγαλλιῶ*, ἀλλὰ τότε ἔπρεπε νὰ τὴν γράψῃ *ἀγαλλιᾶ(ζ)ω*. Κατὰ τὸν Σ τ έ φ. Ξανθοῦ διδῇ ν ('Αθηνᾶ, 26, 1914, Λεξικ. 'Αρχ., σσ. 126-128) τὸ ρῆμα τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ *ἀγάλι(α)*, τὸ ὁποῖον ἀνάγει εἰς τὸ *γαληνά*. Ὁ H. Pernot (Études de linguistique néo-hellénique, III, σσ. 339-340) δὲν δέχεται τὴν ἐτυμολογίαν αὐτὴν τοῦ *ἀγάλι(α)*: «On ne voit pas comment cet adverb routrait venir de *γαληνά*». Εἶναι γεγονὸς ὅτι ἡ ἐτυμολογία τοῦ Ξανθοῦ διδου δὲν εἶναι μὲν ἀδύνατος (τὴν ἀποδέχονται τὸ ΙΑ, ὁ Κριαρᾶς, ὁ 'Ανδριώτης κ.ἄ.), εἶναι ὅμως πολὺ-πλοκος ². Ὁ Pernot, ἀφοῦ πρῶτον ἀναφέρει παλαιότεραν ἐτυμολογίαν τοῦ G. Meyer καὶ τοῦ M. Τριανταφυλλίδη (ἐκ τοῦ ἰταλ. *eguale/uguale* 'ἴσος, ὁμοῖος' λειὸς' μαλακός'), καταλήγει νὰ δεχθῇ ὅτι τὸ *ἀγάλι(α)* εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα προστακτικὴ τοῦ ρ. *ἀγαλιῶ*, τὸ ὁποῖον ἐτυμολογεῖ ὅπως ὁ κ. Λάζαρης, δηλ. ἐκ τοῦ *ἀγαλλιῶ*, -ῶ. Ἐπειδὴ ἡ ἐτυμολογία αὕτῃ εἶναι ἀπλουστερά φωνητικῶς τῆς τοῦ Ξανθοῦ διδου, εἶναι προτιμότερα. Πῶς ὅμως ἐρμηνεύεται τὸ ἐν τῷ ΙΑ καταγραφόμενον (*ἀ*)*γαληνά* παρὰ τὸ *ἀγάλι(α)*; Ὁ Pernot θεωρεῖ ὅτι τὸ *ἀγαληνά* προήλθεν ἐκ τοῦ *ἀγάλι* κατ' ἐπίδρασιν τοῦ *σιγά*, *σιγανά* ³ (τότε τὸ *γαληνά*, τὸ ὁποῖον παραλείπει ν' ἀναφέρῃ, θὰ προέρχεται ἐκ τῆς συνήθους ἐκπτώσεως τοῦ ἄ-, ὡς συμβαίνει καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ *γάλι* < *ἀγάλι*), ἀλλὰ τὸ πρῶγμα δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ πιθανώτερον ⁴ ὡς ἀκολούθως. Ἡ έλληνικὴ δηλαδὴ φαίνεται ὅτι χρησιμοποιεῖ

1. Ὅρθως ὁ σ. ἐτόνισε τὸ *τινά*. Ἐλπίζω νὰ μοῦ δοθῇ ἄλλοτε ἡ εὐκαιρία νὰ ἐξετάσω τὰ τοῦ τονισμοῦ τῶν νεοελληνικῶν ἐγκλιτικῶν.

2. Καὶ ὁ Χατζιδάκις ('Επιστημον. Ἐπετ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, 10 [1913-1914], σ. 65) ἐτυμολογεῖ τὸ *ἀγάλη(α)* ἐκ τοῦ *γαληνά*, ἀλλὰ κατὰ τρόπον ἀπλουστερον (βλ. ἐπομένην σημείωσιν). Ἡ ἐτυμολόγησις τοῦ Χατζιδάκι δὲν φαίνεται νὰ ἔγινεν εὐρῶς γνωστῇ.

3. Ἡ τυχὸν ἀποδοχὴ τῆς ὡς ἄνω ἐτυμολογίας συνεπάγεται γραφὴν *ἀγαλινά*. Καὶ ὁ Χατζιδάκις (ἐνθ' ἄνωτ.) παράγει τὸ *ἀγαληνά*, *ἀγάλη(ν)* κατὰ τὸ *σιγανά*, *σιγά*, ἐνθ' τὸν τονισμὸν τοῦ *ἀγάλη* ἐρμηνεύει κατὰ τὸ *ἀκόμη*.

4. Διότι τὸ ποντ. *γαλενά* (ΙΑ καὶ Ἀ ν θ. Παπαδοπούλου, 'Ιστορικὸν Λεξι-

κατὰ περιοχάς τὸ (*ā*)γαληνά¹ ἀντὶ τοῦ ἀγάλι(α) μὲ τὴν αὐτὴν μὲν σημασίαν, ἀλλὰ χωρὶς νὰ προέρχεται τὸ μὲν ἐκ τοῦ δέ.

Ὑπολείπεται νὰ ἐξετασθοῦν τὰ κατὰ τὸ ρ. ἀγαλιά(ζ)ω τοῦ λευκαδικοῦ ιδιωμάτος. Ὁ Pernot παράγει τὸ ἀγαλιῶ ἐκ τοῦ μεταγεν. ἀγαλλιῶ, τὸ ὁποῖον ἐκ τῆς σημασίας 'χαίρομαι πολὺ' θὰ μετέπεσεν εἰς τὴν τοῦ 'ἐλπίζω' καὶ ἐν συνεχείᾳ τοῦ 'ἀναμένω'. Ἐξ ἄλλου ἐτυμολογεῖ τὸ ἀγάλια ἐκ τοῦ ἀγάλι (= ἀγάλλει, προστ. τοῦ ἀγαλλῶ²) + -α ἐπιρρηματ. ἢ ἐκ τῆς προστακτικῆς ἀγάλ(λ)ια (ἀλλ' ἢ προστακτικὴ δὲν θὰ ἐτονίζετο ἀγαλλία);. Ἡ ὑπὸ τοῦ Pernot ἐπιχειρηθεῖσα ἐτυμολόγησις τοῦ ἀγαλιῶ, ἂν καὶ παρουσιάζεται ὁμαλωτέρα τῆς τοῦ Ξανθοῦδιδου³ ἢ τοῦ ΙΑ «ἐκ τοῦ ἀγάληα νομισθέντος ὡς προστ. ... κατὰ τὸ κοῖτα - κοιτῶ» (ΙΑ, ἐν λ. ἀγαλῶ) — διότι, ὡς παρατηρεῖ ὁ Pernot (πρβλ. σ. 448, λ. λαλῶ), τὸ ἀντίθετον συνήθως συμβαίνει: π.χ. πιλάλα ἐκ τῆς προστ. τοῦ πιλαλῶ —, χωλαίνει κάπως ἀπὸ σημασιολογικῆς πλευρᾶς: χαίρομαι → ἐλπίζω (;) → ἀναμένω. Ἐκτὸς τούτου ὁ κ. Λάζαρης ἐρμηνεύει τὸ ἀγαλιά(ζ)ω ὡς 'ἡσυχάζω' καὶ ὄχι ὡς 'ἀναμένω', ἐνῶ ὁ Ξανθοῦδιδης (σ. 128), ἐτυμολογῶν τὸ ἐκ Ζαγορίου ἀγαλιάζω 'καθησυχάζω' καὶ τὸ ἐκ Χίου ἀγαλῶ 'περιμένω' ἐκ τοῦ ἀγάλια < γαληνά, συνδέει σιωπηρῶς τὰς δύο σημασίας. Ὁ Pernot ἀφ' ἐτέρου ἀναφέρει τὸ κυπρ. γαλιάζω⁴, τὸ ὁποῖον ἐρμηνεύει 'ὑπνώτω, ἄδρανῶ' (sommeiller), δὲν ἀσχολεῖται ὁμως, καὶ τοῦτο εἰς βάρος τῆς ἐκ τοῦ μεταγεν. ἀγαλλιῶ ἐτυμολογήσεώς του, μὲ τὴν σύνδεσιν τῶν σημασιῶν 'περιμένω' τοῦ ἀγαλιῶ/ἀγαλῶ < ἀγαλλιῶ καὶ 'ὑπνώτω' τοῦ γαλιάζω < ἀγάλια < ἀγαλλιῶ.

Φαίνεται, μὲ τὴν βοήθειαν μάλιστα τοῦ κ. Λάζαρη ποὺ ἀναγράφει τύπον ἀγαλιῶ (τὸ ΙΑ παρέχει μόνον «συνηρ.» ἀγαλῆῶ, ἀγαλῶ) 'ἡσυχάζω' παρὰ τὸ ἀγαλιάζω, ὅτι τὰ πράγματα ἔχουν ὅπως περίπου ἐκτίθενται εἰς τὸ ΙΑ, μὲ ὀρισμένas πάντως τροποποιήσεις. Οὕτω τὸ ΙΑ ἀναγράφει τὰ λήμματα ἀγαλῆῶ, ἀγαλῶ («ἐκ τοῦ ἐπιρρ. ἀγάληα...») 'περιμένω, ἀναμένω' προσέχω' καὶ ἀγαλλιῶ⁵ («ἐκ τοῦ μεταγεν. ἀγαλλιῶ») 'αἰσθάνομαι ἀπόλαυσιν, εὐχαριστοῦμαι πολὺ· ἀναπαύομαι, ἡσυχάζω → ναρκοῦμαι ἀπὸ εὐχαρίστησιν,

κὸν τῆς Ποντικῆς διαλέκτου) πρέπει, διὰ τὸ ε, νὰ ἀνάγεται εἰς τύπον μὲ η, δηλαδὴ εἰς παλαιότερον γαληνά.

1. Τὸ κυπρ. γάλιν (Pernot, ΙΑ, ἐν λ. ἀγάληα) ἐρμηνεύεται εὐκόλως ἐκ τοῦ γάλι (< ἀγάλι) + -ν.

2. Τὸ ρ. κλίνεται καὶ κατὰ τὰ εἰς -έω, -ῶ (Pernot καὶ ΙΑ, ἐκ τοῦ Χιακοῦ Γλωσσαρίου τοῦ Α. Γ. Πασιάτη, λ. ἀγαλῶ).

3. Πρβλ. Κριαρῆν, ἐν λ. ἀγαλιάζω.

4. Παραλείπει περιέργως τὸ συγγενοῦς σημασίας ἀγαλιάζω '(καθ)ησυχάζω' (πρβλ. ΙΑ, ἀγαλλιῶ), ἐνῶ τὸ ΙΑ ἐρμηνεύει τὸ κυπρ. γαλιάζω ὡς 'ναρκοῦμαι ἀπὸ εὐχαρίστησιν, χαυνοῦμαι', ὅπερ ὀλίγον διαφέρει τοῦ 'ὑπνώτω'.

5. Τύπον ἄνευ ζ παρέχει ὁ Κριαρῆς (βλ. ἐπομένην σελ., σημ. 1).

χαυνοῦμαι. Μετά τὴν ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαν ἐτυμολόγησιν τοῦ Pernot νομίζω ὅτι ταῦτα πρέπει νὰ γραφοῦν οὕτω πῶς: ἀγαλλιᾶω, $\bar{\omega}$ /ἀγαλλῶ, ἀγαλλιᾶω¹ (ἐκ τοῦ μεταγεν. ἀγαλλιῶ) αἰσθάνομαι ἀπόλαυσιν, εὐχαριστοῦμαι πολὺν → ἡσυχάζω ἀπὸ εὐχαρίστησιν, ναρκοῦμαι ἀπὸ εὐχαρίστησιν, χαυνοῦμαι καὶ γενικώτερον ἡσυχάζω, ἡρεμῶ² → περιμένω, ἀναμένω (ὅστις ἡρεμεῖ δὲν σπεύδει, δὲν εἶναι ἀνυπόμονος) ἀλλὰ καὶ προσέχω (ἢ προσοχῇ χρειάζεται ἀσφαλῶς συγκέντρωσιν καὶ ἡρεμίαν). Ἀναλόγως ἐρμηνεύονται καὶ τὸ ἀγάλη (προστ. ἀγάλλει, κατὰ τὰ εἰς -έω), ἀγάλια (ἀγάλη + -α ἐπιρρηματ.): *εὐχαρίστως → ἡρέμως → βραδέως, μετὰ προσοχῆς.

«Ἀγάνι /τό/ = ὁ χιτῶν καὶ ἡ βελονοειδὴς ἀπόφυσις τῶν δημητριακῶν (σίτου, κριθῆς κ.τ.λ.)». Ὁ σ. παράγει τὴν λέξιν ἐκ τοῦ ἄκανος ἢ ἐκ τοῦ ἄγανος. Ἡ δευτέρα ἐτυμολογία, καίτοι φαινομενικῶς ὀρθότερα, δὲν φαίνεται πιθανή. Τὸ σπανιότατον ἄγανος (ἐν ἀποσπ. Σοφοκλέους, βλ. Liddell-Scott-Jones) συνάπτεται πρὸς τὸ ἄγνυμι καὶ σημαίνει 'τεθραυσμένος'³, ἐνῶ ἀντιθέτως τὸ μεταγεν. ὁ ἄκανος (ρίζα ἀκ-: ἀκίς, ἀκανθα) μετεβλήθη σὺν τῷ χρόνῳ εἰς ἄγανο⁴ ἢ ἀγάνι < ὑποκορ. ἀκάνιον (πρβλ. ΙΑ καὶ Ἀνδριώ-

1. Ἀναγράφω τοὺς τύπους ὁμοῦ καὶ διὰ διπλοῦ λόγῳ τῆς κοινῆς, κατὰ τ' ἀνωτέρω, προελεύσεώς των, ἀσχετῶς ἂν ἀμφοτέροι δὲν ἔχουν (ἢ δὲν ἀναφέρεται ὅτι ἔχουν) ὅλας τὰς σημασίας. Τὸ γεγονός ὅτι ὁ Κριαρᾶς παραθέτει τὸν ἐλλείποντα ἐκ τοῦ ΙΑ τύπον ἀγαλλιῶ 'χαίρομαι' εἶναι ὑπὲρ τῆς ἐνδεχομένης χρησιμοποίησεως καὶ τοῦ ἀγαλλιᾶω ὡς 'περιμένω' ἢ 'προσέχω' εἰς τινα περιοχὴν τῆς χώρας μας.

2. Διὰ τὴν μεταβολὴν τῆς σημασίας βλ. π.χ. ἀγάλλιασε ἡ ψυχὴ του = ἡ ἐνχαριστήθη καὶ ἐκ τῆς ἐνχαριστήσεως ἡσύχασε, ἡρέμησε, «μπήκε στὴ θέσι της» ἢ αἰσθάνομαι μιὰ ἀγαλλίασι! (ὅχι μόνον εὐχαρίστησιν ἀλλὰ καὶ ἡρεμίαν). Δὲν δύναμαι, ἐπομένως, νὰ δεχθῶ τὴν ἀποψιν τοῦ Κριαρᾶ (ἐν λ. ἀγαλιᾶω) ὅτι κακῶς φέρεται εἰς τὸ ΙΑ τὸ ἀγαλιᾶω 'καθησυχάζω' ὑπὸ τὸ ἀγαλιᾶω 'χαίρομαι'. Θεωρῶ ὅμως ὅτι ὀρθότερον παράγει, ὡς καὶ ὁ Ἀνδριώτης, τὸ ἀγαλλιᾶω ἐκ τοῦ ἀορ. ἀγαλλίασα τοῦ ἀγαλλιῶ ἢ ὁ Pernot — διὰ τὴν ἀκρίβειαν τὸ κυπρ. γαλιᾶω — ἐκ τοῦ ἀγάλια (τὸ ὁποῖον ἀνάγει, ὡς ἐλέχθη, εἰς τὸ ἀγαλλιῶ).

3. Ὁ Γ. Πάγκαλος (Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος τῆς Κρήτης, 2, σ. 61) θεωρεῖ δυνατὴν τὴν προέλευσιν τοῦ ἄγανο ἐκ τοῦ ἀρχ. ἄγανος κατ' οὐδισιαστικοποίησιν τοῦ οὐδ. ἄγανον μετὰ τὴν παράλειψιν ἐπομένου τινὸς οὐσιαστικοῦ. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι οὐτε ἡ σημασία τοῦ ἐπιθέτου ἐνισχύει πολὺ τοιαύτην ἐτυμολόγησιν οὐτε δηλοῦται ποῖον εἶναι τὸ παραλειφθὲν οὐσιαστικόν, τὸ ἐπίθετον ἄγανος δὲν φαίνεται νὰ εἶχε μακρὰν ζωὴν ἐν τῇ γλώσσῃ, ὥστε νὰ φθάσῃ μέχρις ἡμῶν.

4. Ἡ τροπὴ τοῦ κ εἰς γ ἐρμηνεύεται κατὰ τὴν γνώμην μου διττῶς. Ἀφ' ἐνὸς μὲν δὲν ἀποκλείεται παρετυμολογικὴ ἐπίδρασις τοῦ ἐπιθ. ἄγανός (ἀρχ.) ἡσυχος, ἡρεμος (νῦν) ἀτροφικῶς, ἰσχνός, λεπτός... (βλ. κατωτέρω λ. ἀγανός), λόγῳ τῆς λεπτότητος τῆς ἀποφύσεως. Ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ παρατηρούμενον εἰς τὴν λέξιν ταύτην ἡχηρὸν προστριβὲς ἀντὶ τοῦ ἀρχαίου ἀήχου κλειστοῦ δύναται τὸ πιθανώτερον νὰ προέρχεται ἐκ φωνητικῆς αἰτίας. Κατὰ τὴν ἀποψιν μου αὕτην τὸ κ ἐγινε κατ' ἀρχὰς $\gamma\kappa$, δηλ. (n)g (εἶναι τὸ ἄγανον τοῦ ΙΑ, λ. ἄγανον), ὅπως τὸ κινάρα ἐγινε ἀγκινάρα, τὸ ἀκάνθιον → ἀγκάθι, τὸ σφήρα → σφήγνα, τὸ μυρμήγκιον → μυρμήγκι κλπ. (ὁ Χ α τ ζ ι δ α κ ι ζ, ΜΝΕ, 2, σσ. 55, 502, ὁ Φ ι λ ἡ ν τ α ζ, Γλωσσογνωσία καὶ γλωσσογραφία, 2, σ. 216, κ.ά. — πρβλ. Κριαρᾶν, λ. ἀγκινάρα,

την), γενόμενον οὐδέτερον (πρβλ. ὁ βάλσαμος > τὸ βάλσαμο, ὁ σίδηρος > τὸ σίδερο καὶ μάλιστα ὁ χόρτος > τὸ χόρτο).

«*Άγανιά* /ή/ = πρᾶξις ἐπίμεμπτος, ὑπερβολή, ἀπρέπεια». Ἡ λέξις εἶναι ἄγνωστος ὑπ' αὐτὴν τὴν σημασίαν εἰς τὰ λεξικά, ἐσφαλμένως δὲ παράγεται ὑπὸ τοῦ σ. ἐκ τοῦ ἐπιρρ. *ἄγαν* (προφανῶς παρεσύρθη ἐκ τῆς σημασίας 'ὑπερβολή' τὴν ὁποίαν δίδει εἰς τὸ *ἀγανιά*) ἢ ἐκ τοῦ ρ. *ἄγνυμι*. Τὸ ἔτυμον τῆς λέξεως δὲν εἶναι σαφές. Ἰσως πρόκειται περὶ τοῦ *ἀγανέα*¹ τοῦ ΙΑ 'ἢ δι' ἐλιγμῶν κατὰ πόδας καταδιώξις τινος. . . . καμπὴ ἀνωφεροῦς ὁδοῦ, ἐλικο-

αἰίδα — ἐρμηνεύουν τὸ γκ κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὰ *ἀγκύλη*, *ἀγκιστρώνω*, *σφίγγω* κ.ἄ., ἐνῶ περὶ ἄλλων, ὅπως π.χ. τὸ *ἄγανο*, οὐδὲν λέγουν), εἴτα δὲ εἰς ὀρισμένας περιοχὰς καὶ εἰς ὀρισμένας λέξεις ἐτράπη εἰς γ: *ἄγανο*. Τοιαύτη μεταβολὴ δὲν εἶναι ἄγνωστος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κλειστῶν, ἰδίᾳ ἐν ἀρχῇ: *βυτίνα* 'δοχεῖον (διὰ βούτυρον κλπ.)' ἤδη παρ' 'Ησυχίῳ *βυτίνη* < *πυτίνη* (πρβλ. καὶ ἀρχ. *παντεβιπάσιν*, 'Εβραφοδίον κ.ἄ. ἐν Γ. Κουρμούλη, 'Ηχηροὶ κλειστοὶ φθόγγοι τῆς 'Ελληνικῆς γλώσσης', Ἀθηνά 53, 1949, σ. 76). Οὕτω τὸ ὑπὸ τοῦ Φιλήντα (αὐτόθι, 3, σσ. 236 - 237) ἀναφερόμενον ἀγαθός 'ἢ τριγωνικὴ γλυφὴ κατὰ μήκος τῆς τρόπιδος' (δι' ἄλλας σημασίας βλ. τὸ ΙΑ, λ. *ἀγαθός*, ἐνῶ ὁ κ. Λάζαρης ἐρμηνεύει τὸ *ἀγκαθός*, ὡς 'τεμάχιον ἄρτου «καρβελίου» κοπτόμενον ἐλλειψοειδῶς ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν περιφέρειαν') δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ παρετυμολογηθῇ πρὸς τὸ ἐπιθ. *ἀγαθός*, ὡς δέχεται οὗτος: τὸ δωδεκανησιακὸν *ἀγκαθός* (τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος καὶ τὸ ΙΑ ἀναφέρουν), ἐκ τοῦ *καθός* < *κανός* 'γωνία τοῦ ὀφθαλμοῦ' — τὸ ΙΑ ἐρμηνεύει τὸ *ἀγκ-* κατὰ τὸ *ἀγκάθι*, ἀλλὰ τὸ ἐκ Σύμης *ἀκαθός* τοῦ ΙΑ ἐνισχύει τὴν ἀνωτέρω ἀποψίν μου περὶ φωνητικῆς αἰτίας —, ἐτράπη εἰς *ἀγαθός* καὶ ὄχι ἀπ' εὐθείας τὸ *ἀκαθός* (πρβλ. *καρίδα* > *γκαρίδα* > *γαρίδα* καὶ 'Ανδριώτην, λήμμα «γ' ἀρκτικό στή θέση κ»). Αἰτία τοῦ φαινομένου τούτου, ἀτελῶς, πιστεύω, μέχρι σήμερον ἐξετασθέντος — εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Ἀθ. Μπουττοῦρας εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ Über den irrationalen Nasal im Griechischen, Glotta 5, 1914, σσ. 170 - 190, παρέχει πλῆθος παραδειγμάτων ἀναλόγων πρὸς τὰ ἀνωτέρω παρατεθέντα, δὲν ἀσχολεῖται ὁμως μὲ τὴν ἐρμηνείαν τῆς τροπῆς τῶν κλειστῶν εἰς διαρκή — πρέπει ἀσφαλῶς νὰ εἶναι ἡ τάσις χαλαρώσεως τῆς ἀρθρώσεως τῶν κλειστῶν συμφώνων, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχὴ ἀνάγεται εἰς τὴν ἀρχαιότητα (βλ. Μ. Lejeune, Traité de phonétique grecque², σσ. 45 - 52: πρβλ. Γ. Κουρμούλη, 'Ηχηροὶ κλειστοὶ φθόγγοι. . .', σ. 80): τὰ ἄηχα κλειστὰ εἶναι ἰσχυρότερα ἀρθρωτικῶς πάντων τῶν συμφώνων, ὀλιγώτερον δὲ τὰ ἡχηρά καὶ ἔτι ὀλιγώτερον τὰ ἡχηρά προστριβή. Οὐσιαστικῶς πρόκειται περὶ λειτουργίας τοῦ γνωστοῦ νόμου τῆς ἥσσανος προσπάθειας: ἄηχον κλειστὸν τρέπεται εὐκόλως εἰς τὸ ἀντίστοιχον ἡχηρὸν πρὸς φωνήεντος ἢ μεταξὺ φωνήεντων, ἐπειδὴ τὰ φωνήεντα εἶναι οἱ κατ' ἐξοχὴν ἡχηροὶ φθόγγοι, ἐν συνεχείᾳ δὲ τὸ ἡχηρὸν τοῦτο κλειστὸν γίνεταί «φωνηεντικώτερον», ἐὰν σχηματισθῇ δι' ἀτελοῦς φραγμοῦ, δηλ. ἐὰν τραπῇ εἰς προστριβές.

1. Ἀγνώστου ἐτύμου κατὰ τὸ ΙΑ. Ὁ Δ. Γεωργακάς (Ἀθηνά, 46, 1935, σσ. 102 - 108) ἐτυμολογεῖ τὴν λέξιν ὑπὸ τὴν πρώτην μὲν σημασίαν ἐκ τοῦ *ἀλεπογανιά*, τὸ ὁποῖον ἀνάγει εἰς τὸ *ἀλεποπαγανιά* καὶ ὄχι εἰς τὸ *ἀλεπο* - (*ἀ*)*γανιά*, ὑπὸ τὴν δευτέραν δὲ ἐκ τοῦ *ἀναγωνία* < *ἀνά* + *γωνία*, ἐνῶ ὁ Βαγγ. Σκουβαράς (Τὰ δυσετυμολόγητα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ, σειρά πρώτη, σσ. 9 - 10) ὑποστηρίζει ὅτι πρόκειται ἢ ρουμ. λέξις *goană* 'ἐκδιώξις, κυνήγημα', ἣτις ἐγίνετο *γανιά* (κατὰ τὸ *παγανιά*) → *ἀγανιά* διὰ τοῦ προθετικῦ *ἀ*.

ειδῆς ὁδός...», με μεταβολὴν τῆς ἀρχικῆς σημασίας ('καταδιώξεις→ἀπρεπὴς ἐνέργεια). Πιθανώτερον ὁμως θεωρῶ νὰ ἐτυμολογηθῇ ἐκ τοῦ *γανιά* 'μελανὴ κηλὶς, αἰθάλη, μουντζούρα', με *ἀ-* προθετικὸν¹ καὶ μεταφορικὴν σημασίαν (πρβλ. τὸ ΙΑ, λ. *γάνα* 'αἰσχύνη, καταισχύνη' ἄνθρωπος πρόστυχος, ἄξιος πομπεύσεως', *γανιά* (Ι) 'αἶσχος, ὄνειδος' καὶ *γανώνω* (ΙΙ) 'προσβάλλω ἠθικῶς'), χωρὶς νὰ ἀποκλείεται καὶ ἡ περίπτωσις συμφυρμού ἐκ τοῦ *ἀβανιά* + *γανιά*, διότι, ὅπως τοῦλάχιστον ἐρμηνεύει ὁ σ. τὸ *ἀγανιά*, δὲν βλέπω νὰ ὑφίσταται ἀξιόλογος διαφορὰ σημασίας μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ *ἀβανιά*. Ἴσως μάλιστα νὰ χρησιμοποιῆται εἰς ὠρισμένους περιοχὰς τῆς Λευκάδος ἀντὶ τοῦ *ἀβανιά*².

«*Ἀγανός*, -ῆ -ό = *τραχύς*³, ἀραιὸς εἰς τὴν ὕφανσιν, ὕφασμα ἢ πλεκτὸν ἀμφιβόλου τέχνης καὶ στερεότητος»⁴. Ἀνεπιτυχῶς παράγει τὴν λ. ὁ σ. ἐκ τοῦ *ἄκανος* ἢ ἐκ τοῦ *ἀγνυμι*, ἐνῷ ἔπρεπε νὰ τὴν ἀναγάγῃ εἰς τὸ ἀρχ. *ἀγανός* 'ἥσυχος, ἥρεμος' τὸ ὁποῖον σήμερον σημαίνει καὶ ἄ-tonos, χαλαρὸς→ἀτροφικὸς, ἰσχνὸς→ἀραιός, διαφανής... (βλ. τὸ ΙΑ). Ὁ Φιλῆντας (Γλωσσογνωσία καὶ γλωσσογραφία, 3, σ. 238) πιστεύει ὅτι ὑπὸ τὴν σημασίαν 'ἀραιός, διαφανής' διασφύζεται τὸ κυρίως ὁμηρικὸν ἐπίθ. *ἐανός*, τὸ ὁποῖον δι' ἀναπτύξεως *γ* καὶ δι' ἀφομοιώσεως κατέληξεν εἰς τὸ νῦν *ἀγανός*. Ἐν τούτοις ὅχι μόνον εἶναι λίαν ἀπίθανον νὰ εἰσῆλθεν ἡ λέξις εἰς τὴν δημῳδὴ γλῶσσαν ἀλλὰ καὶ τὸ νόημα καὶ ἡ ἐτυμολογία τῆς εἶναι κατὰ τὴν γνώμην τῶν περισσοτέρων εἰδικῶν σκοτεινὰ⁵. Θεωρῶ ἐπομένως παρακεκινδυνευμένον νὰ ἐρμηνευθῇ τὸ ἀρχ. *ἐανός* διὰ τοῦ νεοελλ. *ἀγανός* καὶ νὰ παραχθῇ τὸ δεύτερον ἐκ τοῦ πρώτου.

«*Ἀγαντάρος* = ἐντεῖνω τάς δυνάμεις νὰ πλησιάσω ἢ ἀπομακρυνθῶ ἀπὸ τινος πράγματος⁶ (ναυτικὸς ὅρος)». Ὁρθὴ ἢ ἐκ τοῦ ἰταλ. *agguantare* «ἀρπάζω, συλλαμβάνω» ἐτυμολόγησις. Τὸ ΙΑ παρέχει ὡς πρώτην σημασίαν ἀνάλογον τοῦ ἰταλικοῦ («δράττομαι, συλλαμβάνω, κρατῶ»), δὲν σημειοῖ

1. Με *ἀ* στερητικὸν σημαίνει τὴν κατάστασιν τοῦ μὴ γανωμένου σκεύους.

2. Ὁ σ. οὐδαμῶς ἀναφέρει εἰς ποίας περιοχὰς τῆς Λευκάδος συνηθίζεται ἐκάστη τῶν ἀναγεγομένων λέξεων. Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ ἰδίωμα εὐρυτέρας τινὸς περιοχῆς ποικίλλει συνήθως ἀπὸ τοῦ ἐνὸς χωρίου εἰς τὸ ἄλλο. Ἰδίως διαφέρει ἡ γλῶσσα τῶν (κωμο)πόλεων τῆς τῶν χωρίων.

3. Ἡ ἐρμηνεία «*τραχύς*» δὲν εἶναι ἀσφαλῶς κατάλληλος.

4. Γραπτέον: «(ἐπὶ ὕφασματος...)» ἢ «(ὕφασμα...)».

5. Εἶναι ἀληθές ὅτι τὸ λεξικὸν τῶν Liddell - Scott - Jones καὶ τὸ Λεξικὸν τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσης τοῦ Ἱω. Σταματάκου συνάπτουν τὸ ἐπίθετον πρὸς τὸ οὖς. *ἐανός* 'λεπτόν, ἐπίσημον ἐνδυμα', τὸ ὁποῖον παράγεται ἐκ τοῦ *ἐννυμι*. Τὰ ἐτυμολογικά ὁμως λεξικά τοῦ J. W. Hofmann, τοῦ E. Boisacq καὶ τοῦ H. Frisk θεωροῦν σκοτεινὴν τὴν προέλευσιν καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ἐπιθέτου.

6. Ἡ βραχυλογικὴ αὕτῃ διατύπωσις καὶ ἄλλαι ἀνάλογοι ἔχουν πολιτογραφηθῇ πλέον εἰς τὴν νέαν ἐλληνικὴν.

ὅμως τὴν ἐτέραν τῶν ὑπὸ τοῦ σ. ἀναγραφομένων «ἐντείνω τὰς δυνάμεις νὰ ἀπομακρυνθῶ ἀπὸ τινος πράγματος».

«*Αγάρα* /ή/ = ὑπεκφυγή, ἀνελικρίνεια, ἐξαπάτησις». Ὑπ' αὐτὴν τὴν σημασίαν ἡ λέξις δὲν συναντᾶται εἰς τὰ λεξικά. Ὁ σ. τὴν παράγει ὅλως ἀπιθάνως ἐκ τοῦ ἰταλ. διαλ. *acciare*, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν λεξικὸν τῶν Battisti - Alessio σημαίνει 'κόπτω εἰς μικρά τεμάχια'. Τὸ *ἀγάρα* τοῦτο εἶναι ἀσφαλῶς τὸ τοῦ ΙΑ κ.ἄ. = 'ἔρις, φιλονικία', ἐκ τοῦ ἰταλ. *gara*¹ 'διένεξις' συναγωνισμός, ἀνταγωνισμός'² ἢ μᾶλλον ἐκ τῶν *a gara* 'ἐναμίλλως' (τὸ ΙΑ ἤττον ὀρθῶς γράφει ἐν μιᾷ λέξει, ἄνευ δὲ παραθέσεως τῆς σημασίας), *fare a gara*³ 'συναγωνίζομαι, ἀνταγωνίζομαι'. Ἡ σημασία 'ὑπεκφυγή, ἐξαπάτησις', τὴν ὁποίαν παρέχει ὁ σ. — ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν βεβαίως ὅτι ἐρμηνεύει ὀρθῶς —, φαίνεται νὰ προέρχεται ἐκ τῆς φράσεως *a gara*, διότι οἱ συναγωνιζόμενοι καὶ οἱ ἀνταγωνιζόμενοι προσπαθοῦν πολ-
λάκις νὰ ἐξαπατήσουν ἀλλήλους.

Ὁ χῶρος δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἐξετασθῇ περισσότερον τὸ λεξιλόγιον τοῦ κ. Λάζαρη. Ἐδείχθη πάντως δι' ἐπαρκoῦς, ὡς πιστεύω, ἀριθμοῦ παραδειγμάτων ὅτι, παρ' ὅλην τὴν φιλότιμον καὶ κοπιώδη ἀσφαλῶς προσπάθειαν τὴν ὁποίαν κατέβαλε, δὲν ἠδυνήθη εἰς πολλὰς περιπτώσεις νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ὀρθὴν ἐτυμολόγησιν. Ἐν τούτοις ἀνευρίσκει κανεὶς εἰς τὸ βιβλίον του καὶ ἀρκετὰς ὀρθὰς ἢ πιθανὰς ἐτυμολογίας. Τοῦτο συμβαίνει μάλιστα ὄχι μόνον προκειμένου περὶ λέξεων εὐκόλου ἐτυμολογήσεως, ὡς αἱ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαι *ἀβαντσάρω*, *ἀβιζάρω*, *ἀγαντάρω*, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας δυσκολωτέρας περιπτώσεις. Παράγει λ.χ. τὸ «*Αγνά* /τὰ/ ὅλα τὰ τρωγόμενα θαλασσινὰ μαλάκια...» ἐκ τοῦ ἐπιθ. *ἀγανός*⁴ περὶ τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος, τὸ *βίντσ(ι)* ἐκ τοῦ ἀγγλ. *winch*, τὸ *τοπάζω* ἐκ τοῦ *ὑποτάσσω* (βλ. ἄνωτ., σ. 329, σημ. 2) κλπ. Ἄφ' ἐτέρου νομίζω ὅτι ἔγινεν ἀντιληπτὴ ἡ χρησιμότης τοῦ λεξιλογίου λόγῳ τῆς ἀναγραφῆς σημασιῶν μὴ καταχωρισμένων

1. Κατὰ τοὺς Battisti - Alessio πιθανῶς ἐκ τοῦ ἀραβ. *ḡāra* 'ἐπιδρομὴ πρὸς τιμωρίαν'. Ὁ περιορισμὸς πιθανῶς ὀφείλεται ἀσφαλῶς εἰς τὴν διαφορὰν σημασίας μεταξὺ τοῦ *ḡāra* (ἀκριβέστερον *ḡāratun*) καὶ τοῦ *gara*. Σημασίαν 'ἐξαπάτησις' δὲν φαίνεται νὰ ἔχη ἡ ἀραβ. λέξις.

2. Ὁ Κ. Χατζηιωάννου (Περὶ τῶν ἐν τῇ μεσαιωνικῇ καὶ νεωτέρᾳ κυπριακῇ ξένων γλωσσικῶν στοιχείων, σ. 63) παράγει τὰ κυπρ. *ἀγγάρα* (*sic*), *γκάρρα*, τὰ ὁποῖα ἐρμηνεύει 'πόλεμος', ἐκ τοῦ προβηγκ. *guerra*, ἐνῶ ταῦτα προέρχονται προφανῶς ἐκ τοῦ ἰταλ. *a gara*, ὡς ὀρθῶς ἐτυμολογεῖ τὸ *ἀγκάρα* ὁ Κριαρᾶς (ἐνθ' ἄνωτ.).

3. Βεβαίως τὸ *a* τοῦ *ἀγάρα* δύναται νὰ εἶναι ἐλληνικῆς προελεύσεως, δηλαδὴ προθετικόν.

4. Ἀτυχῶς δὲν ἀρκεῖται εἰς αὐτὴν τὴν ἐτυμολογίαν ἀλλὰ συνδέει τὸ *ἀγνά* καὶ πρὸς ἀνύπαρκτον, ἐξ ὧν δύναται νὰ γνωρίζω, ἰταλ. *anguinaria*. Τοῦτο, καὶ ἂν ὑπῆρχε, δὲν θὰ ἦτο βεβαίως ἡ ἀρχικὴ λέξις ἐξ ἧς προῆλθε τὸ *ἀγνά*. Ὁρθὴ λοιπὸν μόνον ἡ ἐκ τοῦ *ἀγανός* ἐτυμολόγησις (πρβλ. τὸ ΙΑ, λ. *ἀγρός*).

εἰς τὸ ΙΑ ἢ εἰς ἄλλα λεξικά¹ (πρβλ. *ἀβεντόρος, ἀγανία, ἀγάρα*) καὶ λέξεων ἢ τύπων λέξεων μὴ περιεχομένων εἰς τὸ ΙΑ (πρβλ. *ἀβανταγκιόζος, ἀγαλιάω, «Αἰτάρω* (Ι. αἰutare) = βοηθῶ αὐτοπροσώπως εἰς ἐργασίαν» [τὸ ΙΑ ἔχει τύπον *ἀγιοντάρω*], «*Ἀμπ(ου)λας* /δ/ (*ἐμβολή*) [δρθόν], ἀνα-βλώσκω, Ἰ. bollire) = ἡ ἀνάβλυσις ὕδατος ἀφθόνου πηγῆς» [τὸ ΙΑ, λ. *ἀμπολή, ἀγνοεῖ* τὸν τύπον αὐτὸν] κλπ.). Ἐπειδὴ δὲ ἡ δημοσίευσις τοῦ ΙΑ δὲν ἔχει προχωρήσει πέρα τοῦ *γάργαρος*, ἡ ἐργασία τοῦ κ. Λάζαρη θὰ ληφθῇ ἀσφαλῶς ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν ἐπομένων λημμάτων, ὅπως ἔχει συμβῇ καὶ μὲ τὰ παλαιότερα μικρότερα λεξιλόγια τοῦ λευκαδικοῦ ιδιώματος τὰ συνταχθέντα ὑπὸ τοῦ Ἰω. Σταματέλου καὶ τοῦ Γ. Μαραγγοῦ. Οἱ τελευταῖοι παρέχουν πολλάκις παραδείγματα χρήσεως, τῶν ἀναγραφομένων λέξεων, ἐνῶ εἰς τὸ παρὸν λεξιλόγιον τοῦτο γίνεται ὀλιγώτερον συστηματικῶς.

Ὑπολείπεται νὰ λεχθοῦν ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ιδιώματος τῆς Λευκάδος. Ὡς δεικνύει ἡ μορφή τῶν λέξεων τοῦ ἀνωτέρω λεξιλογίου, τὸ λευκαδικὸν ἰδίωμα, παρὰ τὰς στενάς σχέσεις του μὲ τὰ ἄλλα ἐπτανησιακὰ ἰδιώματα, πλησιάζει φωνητικῶς πρὸς τὰ βορειοελληνικά, καίτοι τὸ σημεῖον τοῦτο δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἄλλοθεν γνωστόν. Οὔτε ὁ Γ. Χατζιδάκις (MNE, I, σσ. 250 - 251, ὅπου, περιέργως, οὐδὲν λέγεται περὶ τῶν ἐπτανησιακῶν ιδιωμάτων) οὔτε ὁ Μ. Τριανταφυλλίδης² οὔτε ὁ Ἀνθ. Παπαδόπουλος (Γραμματικὴ τῶν βορείων ιδιωμάτων τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης) ἀναφέρουν τὴν Λευκάδα μεταξὺ τῶν περιοχῶν ποῦ ἐμφανίζουν βορειοελληνικὸν φωνηεντισμόν, δηλ. ἄτονα φωνήεντα *α, ι < ε, ου < ο* ἐναντι τῶν ἀτόνων *α, ε, ι, ο, ου*³ τῶν νοτίων ιδιωμάτων. Ἡ λευκαδική, ὥς συνάγεται ἐκ τῆς μορφῆς ὑπὸ τὴν ὁποίαν παραθέτει τὰς λέξεις (εἶναι καὶ τοῦτο σημαντικὴ προσφορά του), δὲν παρουσιάζει κῶφωσιν τῶν ἀτόνων *ε, ο* εἰς *ι, ου* ἀλλὰ συχνὴν ἀποβολὴν τῶν ἀτόνων *ι, ου*, ὅπως τὰ ἡμιβόρεια ἰδιώματα τὰ ὁποῖα ἀναφέρει ὁ Παπαδόπουλος (αὐτόθι, σ. 12). Οὕτω ὁ κ. Λάζαρης γράφει *ἀγερ(ι)κό*, «*ἀγερ(ι)σά* = ἀναχώρησις ἀνεπίστρεπτος», *ἀγκομαχ(η)τό*, *ἀγύρ(ι)γος*, «*ἀδ(υ)ραστεύω* = ἀδυνατίζω,

1. Ἐνίστε ἡ ἔρμηνεία τοῦ κ. Λάζαρη διαφέρει κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τῆς παρεχομένης ὑπὸ τοῦ Σταματέλου ἢ ὑπὸ τοῦ Μαραγγοῦ: *ἀδράχι* = ἀτρακτος, ξύλινον στέλεχος περιτυλίξεως νήματος (Λάζαρης), ἐργαλεῖον τοῦ ἐλαιοτριβείου (Σταματέλος), *ἀναχασάω* = ἀναμασῶ, μηρικόω (sic) (Λάζαρης), κυρίως ἐπὶ τῶν ὀρνίθων, ὅταν πρῶτην φοράν ἐρεθίζονται (Σταματέλος), ἡ *κεροδοσά* = τὰ διὰ τὴν κηδεῖαν κηρία (Λάζαρης), τὰ ἐντάφια, συνιστάμενα ἐκ σαβάνου, ὑποδημάτων, κηρίου καὶ λιβάνου (Μαραγγός).

2. Οὕτως ἐπὶ διαλεκτικοῦ χάρτου παρὰ τὴν σελ. 80 τῆς Νεοελληνικῆς Γραμματικῆς του (α' τόμ., Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή) δὲν περιλαμβάνει τὴν Λευκάδα εἰς τὸν τύπον *χωρέτσα* τῆς ἰσογλώσσου γραμμῆς *χωρέτσα* (βόρ. ιδιῶμ.) / *χωρέτσησα* (νότ. ιδιῶμ.), ἡ ὁποία χωρίζει τὴν Ἑλλάδα εἰς τὰς δύο μεγάλας ομάδας τῶν βορείων καὶ νοτίων ιδιωμάτων.

3. Δὲν ἐνδιαφέρει βεβαίως ἐδῶ ἡ ὀρθογραφία τῶν φωνηέντων ἀλλ' ἡ προφορά τῶν.

ἀπισχναίνομαι», ἀκ(ον)μπίστρα, ἀνασχ(ον)μπώνω, βίντσ(ι), «γαλλι(ι)κά¹ πάθ» = ἀφροδίσια νοσήματα...», «γαλ(ου)φιά = δολιοκολακεία², δολιοφροσύνη, ὑπουλότης», «γ(ου)λοφάης = ὁ ἐρεθισμός τῶν οὐλῶν, ἡ οὐλίτις», δειλ(ι)νὸ κλπ.

Κατὰ ταῦτα, τὸ ἰδίωμα τῆς Λευκάδος πλησιάζει φωνητικῶς πρὸς τὰ ἡπειρωτικά ἰδιώματα, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς τὰ βόρεια ἑλληνικά. Τὸ ζήτημα ἀξίζει ἀσφαλῶς νὰ τύχη περαιτέρω ἐρεύνης, διὰ νὰ διαπιστωθῇ ἐὰν ὅλη ἡ νῆσος γνωρίζει τὸν ἀνωτέρω φωνηεντισμόν³ ἢ μόνον τὰ πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς γειτονικῆς Ἡπείρου κείμενα χωρία.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Γ. ΜΑΓΟΥΛΑΣ

1. Οὕτω γραπτέον τὸ ἐν τῷ λεξιλογίῳ ἐσφαλμένον «Γαλ(λ)ικά...».

2. Γραπτέον δολιοκολακία ἐκ τοῦ δολιοκόλαξ (πρβλ. λατρεία - εἰδωλολατρεία).

3. Ὁ Σταματέλος καὶ ὁ Μαραγγὸς ἀναγράφουν τὰς λέξεις μὲ νοτιοελληνικὸν φωνηεντισμόν. Φαίνεται ὅμως ὅτι τοῦτο ὀφείλεται εἰς λογίαν ἐπίδρασιν συνήθη κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα.